
**GHID PRACTIC DE MONITORIZARE
A RESPECTĂRII DREPTURILOR
PERSOANEI REȚINUTE**

Editura *Epigraf* • 2015

Lucrarea apare în cadrul Proiectului operațional **Garanții procesuale la etapa urmăririi penale**, implementat de Programul de Drept al Fundației Soros-Moldova în parteneriat cu Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova și Inspectoratul General al Poliției.

La apariția acestui ghid au contribuit: *Alexandru Cocîrță, Victor Munteanu, Radu Foltea.*

Editura *Epigraf*, 2015

Lector: *Ala Rusnac*

Procesare text: *Dorina Grigoriu*

Coperta: *Vadim Vrabie*

Procesare computerizată: *Vadim Vrabie*

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din RM

Ghid practic de monitorizare a respectării drepturilor persoanelor reținute / Proiectul operațional “Garanții procesuale la etapa urmăririi penale”; au contribuit: Alexandru Cocîrță [et al.]. – Chișinău : Epigraf, 2015 (F.E.-P. “Tipografia Centrală”). – 80 p.

Bibliogr. în notele de subsol. – 500 ex.

ISBN 978-9975-125-56-7.

Epigraf S.R.L.

str. București 60/11, Chișinău, MD-2012, Republica Moldova

tel./fax (+373 22) 22.85.87.

e-mail: epigraf@mtc.md, epigraf_md@yahoo.com

www.epigraf.md

Tiparul executat la Firma Editorial-Poligrafică *Tipografia Centrală*.

CUPRINS

INTRODUCERE	5
SCOPUL GHIDULUI ȘI GRUPUL-ȚINTĂ	5
PREZENTAREA SUCCINTĂ A CONȚINUTULUI GHIDULUI	5
DE CE MONITORIZĂM?	7
PRIVAREA DE LIBERTATE	9
DE CE ESTE NECESARĂ MONITORIZAREA RESPECTĂRII DREPTURILOR OMULUI ÎN LOCURILE DE DETENȚIE PROVIZORIE?	10
REPERE DE PRINCIPIU PENTRU MONITORIZAREA RESPECTĂRII DREPTURILOR PERSOANELOR REȚINUTE.....	11
DE CE ORGANIZAȚIILE NEGUVERNAMENTALE?	13
RISCURI ȘI LIMITĂRI.....	14
STABILIREA CADRULUI PENTRU MONITORIZARE: DETENȚIA ÎN CUSTODIA POLIȚIEI	16
CE ESTE POLIȚIA?	16
DESPRE REȚINERE PE SCURT	17
CE ESTE REȚINEREA?	17
CINE POATE FI REȚINUT?	18
CINE POATE REȚINE?	19
CÂND POATE FI APLICATĂ REȚINEREA?	19
PROCEDURA DE REȚINERE	21
CÂT POATE DURA REȚINEREA?	22
REȚINEREA MINORULUI	24
CONDIȚIILE DE DETENȚIE ÎN CUSTODIA POLIȚIEI	30
REȚINEREA DE FACTO.....	31
CATEGORII DE RISCURI/ABUZURI ÎN CADRUL REȚINERII ȘI DETENȚIEI ÎN CUSTODIA POLIȚIEI. GARANȚIILE OFERITE DE LEGE.....	32
APLICAREA FORȚEI ȘI A MIJLOACELOR SPECIALE ÎN TIMPUL REȚINERII ȘI LIMITELE ACESTEIA.....	34
DREPTURILE PROCESUALE LA ETAPA REȚINERII	36
DREPTUL DE A FI INFORMAT DESPRE TEMEIUL REȚINERII ȘI DESPRE DREPTURILE SALE.....	36
DREPTUL DE A TĂCEA ȘI DE A NU MĂRTURISI ÎMPOTRIVA SA.....	38
DREPTUL LA INTERPRET ȘI TRADUCERE	39
DREPTUL LA ÎNȘTIINȚAREA UNEI RUDE SAU A UNUI TERȚ DESPRE FAPTUL REȚINERII/DETENȚIEI	41
DREPTUL LA EXAMINARE ȘI ASISTENȚĂ MEDICALĂ	43
DREPTUL LA ASISTENȚĂ JURIDICĂ	47

ORGANIZAREA PROCESULUI DE MONITORIZARE	52
<i>PROFILUL ORGANIZAȚIEI NEGUVERNAMENTALE .....</i>	<i>52</i>
<i>RESURSELE ORGANIZAȚIEI NEGUVERNAMENTALE .....</i>	<i>52</i>
<i>PRIORITIZAREA ACTIVITĂȚII .....</i>	<i>52</i>
<i>ACTIVITATEA ÎN REȚEA .....</i>	<i>53</i>
AUTORIZAREA ACCESULUI ÎN LOCURILE DE DEȚENȚIE ALE POLIȚIEI	53
PLANIFICAREA	54
<i>DEFINIREA METODOLOGIEI .....</i>	<i>55</i>
<i>DEZVOLTAREA INSTRUMENTARULUI .....</i>	<i>55</i>
<i>EVALUAREA RESURSELOR .....</i>	<i>55</i>
<i>CREAREA EXPERTIZEI NECESARE .....</i>	<i>56</i>
<i>STABILIREA DURATEI MONITORIZĂRII .....</i>	<i>56</i>
<i>DETERMINAREA ACȚIUNILOR ULTERIOARE .....</i>	<i>57</i>
COLECTAREA ȘI ANALIZA DOCUMENTELOR	57
<i>REGISTRE .....</i>	<i>58</i>
PREGĂTIȚI:	60
<i>ECHIPA DE MONITORIZARE .....</i>	<i>60</i>
<i>VALOAREA ADĂUGATĂ A VOLUNTARILOR .....</i>	<i>62</i>
<i>ASPECTE LOGISTICE .....</i>	<i>62</i>
<i>ACTE DE IDENTITATE ȘI PERMISE DE ACCES .....</i>	<i>62</i>
<i>PERSOANE DE CONTACT .....</i>	<i>62</i>
<i>ȚINUTA VESTIMENTARĂ .....</i>	<i>62</i>
<i>PREGĂTIREA PSIHOLOGICĂ (INTERVIU) .....</i>	<i>63</i>
INSTRUMENTARUL	64
<i>CHESTIONARUL .....</i>	<i>64</i>
<i>INTERVIUL .....</i>	<i>64</i>
RAPORTUL DE MONITORIZARE ȘI RECOMANDĂRILE	69
ACTIVITĂȚI POST-MONITORIZARE (FOLLOW-UP)	71
<i>ADVOCACY .....</i>	<i>72</i>
<i>SENSIBILIZAREA PUBLICULUI/SOCIETĂȚII .....</i>	<i>72</i>
<i>LITIGARE STRATEGICĂ .....</i>	<i>72</i>
ANEXĂ	74
<i>ÎNTREBĂRI-MODEL PENTRU INTERVIUL CU RUDELE PERSOANELOR REȚINUTE ....</i>	<i>74</i>
<i>ÎNTREBĂRI-MODEL PENTRU INTERVIUL CU OFIȚERUL DE POLIȚIE .....</i>	<i>74</i>
<i>ÎNTREBĂRI-MODEL PENTRU INTERVIUL CU PERSOANA REȚINUTĂ .....</i>	<i>77</i>
<i>ÎNTREBĂRI-MODEL PENTRU INTERVIUL CU AVOCATUL PERSOANEI REȚINUTE .....</i>	<i>80</i>

INTRODUCERE

Scopul ghidului și grupul-țintă

Acest ghid oferă organizațiilor neguvernamentale¹ (ONG-urilor) informații și sugestii privind monitorizarea respectării drepturilor persoanelor reținute în custodia poliției și nu are intenția de a fi o sursă exhaustivă. Sugestiile oferite sunt mai degrabă niște bune practici, care pot fi adaptate la necesitățile și obiectivele contextului specific, decât o serie de reguli care urmează a fi respectate cu strictețe în fiecare caz/situație în parte.

Ghidul are intenția de a fi un instrument util, care oferă asistență, acordă atenție unei serii de întrebări și face referințe la standardele internaționale aplicabile. Fiind orientat primordial spre ONG-uri începătoare, care se pregătesc să efectueze activități de monitorizare a respectării drepturilor persoanelor aflate în custodia poliției, ghidul poate fi util și organizațiilor consacrate în acest domeniu, activiștilor în domeniul drepturilor omului, avocaților, jurnaliștilor sau reprezentanților structurilor de stat împuternicite cu monitorizarea respectării drepturilor omului în locurile de dețenție, precum și oricărei alte persoane interesate de acest subiect.

Sugestiile expuse în ghid se referă la monitorizarea respectării drepturilor persoanelor deținute în custodia poliției pe perioada reținerii penale, adică timp de 72 de ore de la momentul privării (*de facto* sau în baza unui temei legal) persoanei de libertate de către poliție. Cu toate acestea, ideile expuse pot fi aplicate și în cazul reținerii contravenționale.

Prezentarea succintă a conținutului ghidului

Ghidul este structurat în câteva compartimente, care sugerează idei pentru o serie de aspecte legate de procesul de monitorizare. Astfel, se începe prin argumentarea necesității monitorizării drepturilor procesuale ale persoanei la etapa reținerii, etapă a procesului penal când persoana privată de libertate este cea mai vulnerabilă la diferite forme de abuz.

Urmează prezentarea cadrului general al monitorizării, inclusiv explicarea pe scurt ce este poliția, care sunt drepturile și obligațiile sale, riscurile cele mai frecvente atunci când este vorba despre dețenția în custodia poliției.

Este făcută o trecere în revistă a reținerii în calitate de măsură procesuală de constrângere (ce este, cine și când o aplică, în ce temei, cât durează etc.).

¹ În sensul prezentului ghid, organizația neguvernamentală / asociația obștească este o organizație necomercială, independentă de autoritățile publice, constituită benevol de cel puțin două persoane fizice și/sau juridice (asociații obștești), asociate prin comunitate de interese în vederea realizării, în condițiile legii, a unor drepturi legitime. A se vedea art. 1(1) al Legii nr. 837 din 17.05.1996 cu privire la asociațiile obștești.

Următorul compartiment se concentrează pe scurta descriere și explicarea conținutului drepturilor procesuale de bază la etapa reținerii, astfel încât persoanele care vor efectua monitorizarea să înțeleagă preliminar ce presupune fiecare drept în parte.

Procesul de monitorizare este o activitate creativă, dar care este bazat pe anumite premise tehnice. Astfel, un compartiment al acestui ghid este dedicat modului de organizare a procesului de monitorizare și instrumentelor care sunt utilizate de regulă într-un proces de monitorizare.

Finalitatea unui proces de monitorizare este generarea schimbării care să ducă la ameliorarea situației monitorizate. În acest sens, ghidul vine cu o serie de sugestii privind întocmirea raportului de monitorizare și formularea recomandărilor. Activitățile de continuare (follow-up) vin să fortifice ceea ce au identificat persoanele care au efectuat monitorizarea și au propus să fie remediat.

DE CE MONITORIZĂM?

Un număr mare de persoane intră zilnic în contact cu poliția. Unele persoane se adresează poliției pentru a-i cere ajutorul, alte persoane, însă, sunt subiectul diferitor acțiuni/proceduri întreprinse de poliție în contextul exercitării atribuțiilor sale. Dreptul poliției de a reține și plasa în detenție persoane reprezintă una dintre competențele de bază ale poliției, a cărei exercitare adesea gravitează la limita legalității și pune probleme serioase de drepturi ale omului. Legalitatea reținerii, rezonabilitatea aplicării măsurilor speciale la reținere, condițiile de detenție a persoanelor reținute, respectarea drepturilor și garanțiilor procesuale ale persoanelor reținute și alte aspecte constituie deseori obiectul criticilor, ținta modificărilor instituționale, legislative, operaționale, precum și motive de condamnare a Republicii Moldova de către Curtea Europeană pentru Drepturile Omului (CtEDO).

Deși nu există statistici foarte clare, este cert că în fiecare an multe persoane sunt reținute² și plasate în detenție de către poliție. Persoanele reținute sunt cetățeni ai Republicii Moldova, precum și cetățeni străini. Multe dintre aceste persoane nu au fost anterior în detenția poliției și din diverse motive (de exemplu, lipsa de vinovăție, lipsa de probe, aplicarea alternativelor la procesul penal) detenția în custodia poliției va constitui unica și întreaga lor experiență în raport cu sistemul de justiție penală.

Privarea de libertate creează un dezechilibru de puteri, unde persoana aflată în detenție provizorie este cea vulnerabilă, fiind practic în întregime dependentă de administrația locului de detenție în ceea ce privește siguranța sa, exercitarea drepturilor sale și asigurarea necesităților de bază. O persoană aflată în custodia poliției este într-o situație deosebit de vulnerabilă. De regulă, mulți dintre cei aflați în custodia poliției sunt la primul contact cu organele de drept/structurile de forță, sunt confuzi și speriați, nu au cunoștințele sau experiența necesară pentru a înțelege ceea ce li se întâmplă. Astfel, acest dezechilibru dintre persoană și autoritatea de detenție provizorie poate cauza diferite forme de abuzuri (detenție necomunicată, detenție arbitrară, corupție, tortură și alte forme de maltratare, încălcarea garanțiilor procesuale prevăzute de lege etc.).

Primul contact cu poliția în calitatea sa de exponent al sistemului de justiție penală declanșează un șir de procese/mecanisme menite să asigure că reținerea și detenția provizorie de către poliție și acțiunile conexe acestora sunt legale și că toate garanțiile procesuale prevăzute de lege sunt respectate.

---

² Conform Raportului de Activitate pentru anul 2013 al Ministerului Afacerilor Interne, pe teritoriul Republicii Moldova au fost reținute 3140 de persoane din numărul total de 7417 persoane anunțate în căutare; p. 24, <http://www.unimedia.info/stiri/doc-raportul-de-activitate-al-mai-pentru-anul-2013-72632.html>

Dreptul la un proces echitabil devine iluzoriu dacă drepturile procesuale ale persoanei nu sunt garantate și puse în aplicare încă din faza incipientă a procesului penal.

La fel, deciziile luate și acțiunile (sau inacțiunile) întreprinse în perioada reținerii vor determina: capacitatea persoanelor date de a se apăra în mod eficient, durata detenției, apariția în fața instanței, iar, într-un final, asigurarea standardelor unui proces echitabil³.

Accentul CtEDO pe drepturi reale, practice și efective constituie o recunoaștere a faptului că, deși drepturile pot fi asigurate prin Constituție, prin coduri și altă legislație, aceasta nu înseamnă că ele sunt protejate la modul practic, iar respectarea lor este garantată⁴.

O persoană care nu cunoaște despre existența drepturilor sale nu poate beneficia în mod real de exercițiul lor, chiar dacă înseși drepturile sunt adecvate. O persoană care nu se poate apăra pe sine însăși sau nu are acces la asistență juridică (una reală, nu teoretică), nu are acces la o apărare efectivă, oricât de echilibrate ar părea alte aspecte ale procesului penal⁵. În același timp, existența remediilor împotriva abuzurilor comise în perioada reținerii este insuficientă pentru a menține un nivel înalt de încredere în poliție, în special, și în sistemul de justiție penală, în general.

Studiul „Apărarea penală efectivă în Europa de Est”, realizat cu suportul Fundației Soros-Moldova, constată că în toate statele participante la acest studiu (Bulgaria, Georgia, Lituania, Moldova și Ucraina) poliția se angajează în practici care, fie prin formă, fie prin consecință, privează bănuții de o parte sau de toate drepturile lor procesuale (de exemplu, efectuarea investigațiilor penale fără a porni o cauză penală în mod formal; tratarea unui bănuț de facto în calitate de martor pentru a evita asigurarea drepturilor și garanțiilor procesuale fundamentale ale bănuțului; informația cu privire la drepturile procesuale nu este oferită într-un mod prompt și accesibil persoanelor reținute, chiar dacă legea impune acest lucru). Astfel de practici sunt adesea adânc înrădăcinate în cultura polițienească și acceptate în mod tacit de către sistemul judiciar⁶.

Cu toate acestea, schimbarea este posibilă, iar rolul societății civile în acest proces este crucial. Monitorizarea eficientă din partea asociațiilor obștești/organizațiilor neguvernamentale permite identificarea încălcărilor și explicarea mecanismului de încălcare a drepturilor procesuale, care pot avea loc din necunoaștere, din neglijență sau rea-intenție a organelor de drept, a agenților statului.

³ Early Access to Legal Aid in Criminal Justice Processes: A Handbook for Policymakers and Practitioners. UNDP, UNODC, 2014; p.1, http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/eBook-early_access_to_legal_aid.pdf

⁴ Ed Cape, Zaza Namoradze. Apărarea penală efectivă în Europa de Est. LARN (Rețeaua Reformatoilor în domeniul Asistenței Juridice), 2013, pag. 10.

⁵ Ed Cape, Zaza Namoradze. Apărarea penală efectivă în Europa de Est, pag. 32.

⁶ Ed Cape, Zaza Namoradze. Apărarea penală efectivă în Europa de Est, pag. 230-231.

Reținerea și detenția provizorie în custodia poliției sunt, prin definiție, procese închise, accesibile unui număr limitat de persoane sau instituții fie în baza competenței oferite de lege (de exemplu, procuror, avocat al poporului, mecanismul național de prevenire a torturii), fie în baza statutului procesual (de exemplu, apărător, reprezentant legal).

Potrivit legislației, asociațiile obștești nu au competența legală de a avea acces liber și nestingherit în locurile de detenție provizorie ale poliției, la persoanele aflate în custodia poliției și la dosarele personale ale reținuților pentru a realiza monitorizarea la fața locului. În acest caz, asociația care va realiza procesul de monitorizare a respectării drepturilor persoanei reținute trebuie să ia în calcul această limitare și să dezvolte strategii alternative corespunzătoare situației (de exemplu, stabilirea unui parteneriat cu poliția pentru a asigura accesul necesar la persoana reținută și/sau dosarul personal; realizarea monitorizării prin metode indirecte, precum ar fi interviuri cu rudele persoanei reținute, cu apărătorul acesteia, consultarea dosarului apărării, pregătit în cazul în care persoana apărată și avocatul acesteia sunt de acord să ofere accesul la dosar și astfel să deroge de la clauza de confidențialitate).

Alte limitări, care necesită a fi luate în considerație și care ar putea influența rezultatul procesului de monitorizare, se referă, dar nu se limitează la:

- durata procesului de monitorizare;
- confidențialitatea/secretul urmăririi penale;
- indiferența organelor de drept vizate în urma procesului de monitorizare;
- nivelul scăzut de cunoștințe juridice ale persoanelor monitorizate.

Privarea de libertate

Dreptul la libertate și siguranță personală constituie unul dintre drepturile fundamentale ale omului. Totuși, acest drept nu este unul absolut. Autoritățile statului au dreptul de a priva persoanele de libertate în modul și în cazurile stabilite de lege, cu respectarea garanțiilor legale prevăzute pentru privarea de libertate.

Conform Legii cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul)⁷, privarea de libertate se definește ca:

- orice formă de plasare a persoanei, la ordinul oricărui organ judiciar, administrativ sau al altui organ, într-un loc de detenție de stat sau privat,

⁷ Legea nr. 52 din 03 aprilie 2014, Art. 30(4).

- pe care aceasta nu îl poate părăsi după voia sa,
- în calitate de pedeapsă, sancțiune, măsură procesuală de constrângere, măsură de siguranță, precum și ca rezultat al dependenței față de o îngrijire acordată sau în baza oricărui alt motiv.

Exemple de privare de libertate existente în sistemul de justiție al Republicii Moldova sunt:

- reținerea;
- arestarea preventivă;
- detenția în instituțiile penitenciare pentru executarea pedepsei cu închisoarea;
- internarea într-o instituție psihiatrică;
- arestul în calitate de sancțiune disciplinară aplicată militarilor;
- reținerea și arestul contravențional;
- detenția cetățenilor străini și apatrizi, care urmează a fi expulzați, în centrul de plasament temporar al străinilor.

De ce este necesară monitorizarea respectării drepturilor omului în locurile de detenție provizorie?

Monitorizarea este o componentă vitală pentru a asigura că drepturile omului sunt respectate, iar încălcările acestor drepturi sunt depistate, remediate și prevenite. Obiectivul de bază al acestei activități este de a fortifica responsabilitatea autorităților de stat de a respecta, proteja și realiza drepturile omului, dar nu de a substitui această responsabilitate. În acest context, monitorizarea drepturilor omului a devenit o activitate profesionistă, care necesită o pregătire corespunzătoare, abilități tehnice specifice și cunoștințe aprofundate în domeniu pentru a fi realizată în mod eficient.

Într-un sens mai larg, monitorizarea este procesul de colectare activă, verificare și utilizare imediată a informației pentru a aborda într-o manieră constructivă problemele privind drepturile omului. Monitorizarea drepturilor omului include în sine acumularea informației despre incidente, potențiale abuzuri, observarea diferitor evenimente (de exemplu, alegeri, procese de judecată, demonstrații, operațiuni de reținere în locuri publice), vizitarea anumitor locuri, cum ar fi locurile de detenție provizorie, comunicarea cu autoritățile guvernamentale pentru a obține informație și a identifica remedii pentru aceste probleme, acumularea datelor din prima sursă, precum și altă activitate în teren. Suplimentar, monitorizarea implică un aspect temporal, fiind desfășurată, de regulă, într-o perioadă mai lungă de timp⁸.

⁸ Training Manual on Human Rights Monitoring. OHCHR, 2001, p. 9, <http://www.ohchr.org/EN/PublicationsResources/Pages/MethodologicalMaterials.aspx>

Informația acumulată prin monitorizare poate fi utilizată pentru documentarea atât a bunelor practici, cât și a domeniilor care necesită îmbunătățire. Astfel, luând în calcul că încălcările drepturilor omului au adesea loc fără intenția de a produce daune, este important de ținut minte că activitatea de monitorizare a drepturilor omului nu are drept scop blamarea autorităților, dar își propune să stabilească starea reală a lucrurilor, în mod obiectiv și exact, în raport cu standardele privind drepturile omului⁹. Un raport de monitorizare poate fi un catalizator pentru schimbare la diferite niveluri. Sprijinul guvernului și al instituției de detenție provizorie pentru monitorizarea și implicarea în analiza rezultatelor și a recomandărilor este un element important al asigurării respectării drepturilor și garanțiilor fundamentale pentru persoanele din locurile de detenție. În același timp, este posibil ca autoritățile statului să restricționeze sau să interzică să fie făcute publice rezultatele, autoritățile pot încerca să influențeze rezultatele sau pot citi raportul, dar să nu facă nimic din ceea ce a fost recomandat¹⁰.

Din aceste considerente, activitatea de monitorizare nu se finalizează odată cu întocmirea raportului de monitorizare, ci implică o serie de activități conexe (advocacy, sensibilizarea publicului, litigare strategică etc.), menite fie a amplifica impactul, fie a motiva/susține schimbările solicitate/propuse.

Repere de principiu pentru monitorizarea respectării drepturilor persoanelor reținute

Monitorizarea respectării drepturilor procesuale la reținere este o sarcină delicată și sensibilă. Din motive ce țin de etică și din raționamente de eficiență, este necesar ca cei care efectuează monitorizarea să ia în calcul și să respecte un șir de principii¹¹ de bază:

A. Nu prejudiciați!

Siguranța persoanelor reținute trebuie să constituie o prioritate pentru echipa de monitorizare. Membrii echipei nu vor întreprinde acțiuni care vor pune în pericol viața, sănătatea sau psihicul unui individ sau ale unui grup de indivizi, deținuți în custodia poliției. În procesul de monitorizare, membrii echipei au responsabilitatea de a stabili un echilibru între necesitatea de a acumula informație și potențialul risc de a prejudicia pe cei care au posibilitatea să ofere informația căutată.

⁹ The ITHACA Project Group (2010). ITHACA Toolkit for Monitoring Human Rights and General Health Care in Mental Health and Social Care Institutions. Health Service and Population Research Department, Institute of Psychiatry, King's College London, London; p. 7, <http://www.ithacastudy.eu/english.html>

¹⁰ ITHACA Toolkit, p. 23.

¹¹ Aceste principii se inspiră din principiile monitorizării drepturilor omului, descrise în Cap. 2 din Manualul ONU privind monitorizarea drepturilor omului, nr.7/rev 1, disponibil aici <http://www.ohchr.org/EN/PublicationsResources/Pages/MethodologicalMaterials.aspx>

B. Gândiți rațional/critic!

Persoanele care efectuează monitorizarea trebuie să cunoască regulile și standardele în baza cărora își desfășoară activitatea de monitorizare. Indiferent însă de numărul, relevanța și precizia regulilor și standardelor, acestea nu pot substitui gândirea rațională/critică și simțul realității, care trebuie puse în aplicare în toate circumstanțele.

C. Fiți credibili!

Credibilitatea este esențială pentru o activitate de monitorizare de succes. Membrii echipei de monitorizare trebuie să le explice atât persoanelor reținute, cât și altor actori implicați (de exemplu, rudelor persoanelor reținute, avocaților, reprezentanților legali) care sunt obiectivele și limitele activității lor de monitorizare și să se comporte în modul corespunzător. Persoanele care efectuează monitorizarea nu trebuie să facă promisiuni sau să întreprindă acțiuni pe care nu le pot duce la bun sfârșit sau care ar putea să le afecteze credibilitatea. Orice acțiune sau inacțiune întreprinsă de persoanele care efectuează monitorizarea trebuie să fie evaluată și din perspectiva efectului asupra credibilității atât a echipei de monitorizare în întregime, cât și a fiecărui membru în parte.

D. Respectați confidențialitatea!

Respectarea confidențialității informației acumulate în cadrul interviurilor individuale este absolut necesară și imperativă, deoarece orice abatere de la acest principiu poate avea atât consecințe serioase pentru persoanele intervievate, cât și poate afecta credibilitatea echipei de monitorizare. Principiul confidențialității se referă la toți membrii echipei de monitorizare, indiferent de statutul și rolul lor în cadrul echipei (persoană care efectuează monitorizarea, expert/specialist, interpret/traducător etc.). În acest sens, este recomandabilă semnarea unor acorduri/clauze de confidențialitate de către toți membrii echipei.

E. Fiți consistenți, persistenți și răbdători!

Colectarea informației precise și credibile pentru a evalua, a documenta și a răspunde la acțiunile de încălcare a drepturilor persoanelor reținute poate fi un proces dificil și de lungă durată. Monitorizarea necesită eficiență, regularitate și continuitate. Datele trebuie colectate într-o manieră cu un nivel suficient de detaliere și din surse variate, pentru a putea trage concluzii bine fondate și a face recomandări. Astfel, rezultatele imediate sunt puțin probabile. Acest fapt implică un angajament ferm din partea ONG-ului pentru a desfășura activitatea de monitorizare.

F. Fiți exacti și preciși!

Calitatea informației primare influențează substanțial calitatea concluziilor și a recomandărilor făcute. Astfel, este important ca în cadrul procesului de monitorizare să fie colectată informație precisă și verificată, care va constitui fundamentul pentru întocmirea rapoartelor și formularea recomandărilor. Rapoartele vor fi întocmite prompt și vor conține fapte, analize și recomandări. Formulările vagi și descrierile generale trebuie evitate, iar concluziile trebuie să fie bazate pe informația inclusă în raport.

G. Fiți obiectivi și imparțiali!

Echipa de monitorizare trebuie să mențină o atitudine și prestație obiective în raport cu toate părțile implicate în procesul de monitorizare. Persoanele care efectuează monitorizarea urmează să înregistreze fapte reale și să adopte un comportament care să nu fie afectat de resentimente sau prejudecăți personale. La fel, o atenție sporită trebuie acordată oricăror cuvinte, fraze sau gesturi care pot provoca dubii în ceea ce privește imparțialitatea.

H. Fiți vizibili!

Activitatea eficientă de monitorizare poate însemna atât activitatea de a observa, cât și de a fi observat. Astfel, activitatea echipei de monitorizare va fi făcută publică prin prezentarea rapoartelor scrise și a utilizării atente a mijloacelor mass-media. Totuși, principiul vizibilității urmează să fie aplicat doar atunci când este potrivit. În anumite circumstanțe discreția și lipsa publicității ar putea fi de preferat, în particular când este vorba despre respectarea confidențialității și evitarea riscului de cauzare a prejudiciilor pentru persoanele reținute.

De ce organizațiile neguvernamentale?

Existența unor structuri statale de monitorizare a respectării drepturilor omului în cadrul sistemului de justiție penală nu exclude caracterul superficial, limitat sau insuficient al activității acestora. Organizațiile neguvernamentale au potențialul necesar pentru a suplini eforturile de monitorizare, având un dublu rol:

- pe de o parte, organizațiile neguvernamentale supraveghează autoritățile statului, realizând funcția de „câine de pază” („watchdog”), și astfel contribuind la îmbunătățirea performanțelor înregistrate de reprezentanții autorităților statului;
- pe de altă parte, activitatea de monitorizare a organizațiilor neguvernamentale contribuie la îmbunătățirea respectării drepturilor

omului în sistemul de justiție penală prin identificarea și documentarea modelelor de încălcare a drepturilor procesuale, observarea directă a locurilor de detenție provizorie din custodia poliției, formularea de recomandări fundamentate pe fapte concrete și expertiză, realizarea cazurilor de litigare strategică în interesul și beneficiul întregii societăți.

În măsura în care activitatea organizațiilor neguvernamentale este bazată pe principiile independenței și competenței și pe normele etice, iar autoritățile naționale acordă garanții minime pentru desfășurarea activității lor în condiții acceptabile, ONG-urile dispun de un set de avantaje în procesul de monitorizare a respectării drepturilor procesuale la etapa reținerii:

- prezență permanentă;
- flexibilitate;
- capacitatea de a reacționa rapid în anumite situații de criză;
- existența rețelelor de contacte sociale sau posibilitatea de creare a acestora;
- capacitatea de a mobiliza în scurt timp expertiza necesară;
- încrederea partenerilor externi și implicarea în cadrul monitorizărilor din partea structurilor externe;
- vizibilitate.

Riscuri și limitări

Locurile de detenție provizorie (inclusiv cele aflate în custodia poliției) sunt prin definiție închise. În acest caz, organizația neguvernamentală care va monitoriza procesul respectării drepturilor persoanei reținute trebuie să ia în calcul o serie de limitări și să dezvolte strategii alternative corespunzătoare situației:

- Organizațiile neguvernamentale nu au mandat legal de a avea acces liber și nestingherit în locurile de detenție ale poliției și la dosarele personale ale persoanelor deținute pentru a realiza monitorizarea la fața locului;
- Poliția ar putea invoca secretul urmăririi penale pentru a evita participarea în procesul de monitorizare și a restricționa interacțiunea cu persoanele reținute;
- Monitorizarea eficientă a respectării drepturilor persoanelor reținute poate fi un proces de lungă durată;

- Rezultatele monitorizării pot fi contestate și/sau neglijate de către instituțiile vizate ale statului, iar organizația neguvernamentală riscă să devină „proscrisă” pentru poliție;
- Persoanele implicate în procesul de monitorizare (persoane reținute, avocații, rudele, reprezentanții legali) nu percep acțiunile sau inacțiunile întreprinse împotriva sau cu participarea lor drept încălcări ale drepturilor procesuale la etapa reținerii.

STABILIREA CADRULUI PENTRU MONITORIZARE: DETENȚIA ÎN CUSTODIA POLIȚIEI

Ce este poliția?

De regulă, organele poliției se prezintă fie ca un serviciu, fie ca o structură de forță, fie ca o combinație dintre acestea două¹². În pofda diferențelor de concepții, este general recunoscut¹³ că funcțiile de bază ale poliției se concentrează în special asupra eforturilor:

- de a menține liniștea și ordinea publică;
- de a asigura respectarea legii;
- de a proteja și respecta drepturile și libertățile fundamentale ale individului;
- de a preveni și combate criminalitatea;
- de a descoperi infracțiunile;
- de a acorda asistență și servicii publicului/comunității.

Legea nr. 320 din 27 decembrie 2012 cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului, Art. 2:

Poliția este o instituție publică specializată a statului, în subordinea Ministerului Afacerilor Interne, care are misiunea de a apăra drepturile și libertățile fundamentale ale persoanei prin activități de menținere, asigurare și restabilire a ordinii și securității publice, de prevenire, investigare și de descoperire a infracțiunilor și contravențiilor.

Structural, Poliția reprezintă un sistem unic și centralizat, care include:

- **Inspectoratul General al Poliției** – unitatea centrală de administrare și control;
- **subdiviziunile specializate** – unități ale Poliției de competență teritorială generală, subordonate Inspectoratului General al Poliției, care pot crea servicii publice desconcentrate și se instituie conform specificului unor sectoare și direcții concrete de activitate (de exemplu, Inspectoratul Național de Investigații, Brigada de poliție cu destinație specială „Fulger”, Direcția Generală Urmărire Penală, Serviciul Poliției Judecătorești etc.);

¹² Monitoring Police Custody: A Practical Guide. Association for the Prevention of Torture (APT), 2013; p. 4, <http://apt.ch/en/resources/monitoring-police-custody-a-practical-guide/?cat=62>

¹³ Recommendation Rec(2001)10 of the Committee of Ministers to member states on the European Code of Police Ethics (19 September 2001), p.1, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=223251>

- **subdiviziunile teritoriale** – unități ale Poliției de competență teritorială corespunzător împărțirii administrativ-teritoriale a țării, subordonate Inspectoratului General al Poliției. În municipii și raioane se organizează și funcționează *inspectorate de poliție*, iar în sate (comune) – *posturi de poliție*, arondate inspectoratelor municipale, de sector și raionale de poliție.

NB!

- În exercitarea atribuțiilor¹⁴ sale poliția este competentă de a reține și plasa persoane în custodia sa.
- Orice polițist este împuternicit¹⁵ să rețină o persoană atunci când există vreun temei pentru reținere. Legitimarea prealabilă, precum și explicarea drepturilor persoanei reținute sunt obligații statutare¹⁶ ale polițistului.
- De regulă, locurile unde sunt deținute persoanele reținute (izolatoarele de detenție provizorie) se află în incinta inspectoratelor de poliție. Un izolator de detenție provizorie funcționează și în cadrul Centrului Național Anticorupție.

Despre reținere pe scurt

Ce este reținerea?

Reținerea este privarea de libertate a persoanei, pe o perioadă scurtă de timp, dar nu mai mult de 72 de ore, în locurile și în condițiile stabilite prin lege¹⁷. Reținerea se aplică până la luarea deciziei cu privire la aplicarea măsurii preventive sau a deciziei cu privire la aplicarea unei sancțiuni sau a altor măsuri prevăzute de lege (de ex. expulzarea străinilor)¹⁸. Dacă timp de 72 de ore în privința persoanei reținute nu s-a luat vreo decizie privind aplicarea măsurilor preventive privative de libertate sau a altui tip de măsuri, persoana urmează a fi eliberată imediat.

¹⁴ Pentru lista integrală a atribuțiilor Poliției, vedeți Art. 18-23 din Legea 320 din 27 decembrie 2012 cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului.

¹⁵ Pentru lista integrală a împuternicirilor polițistului, vedeți Art. 25 din Legea 320 din 27 decembrie 2012 cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului.

¹⁶ Pentru lista integrală a obligațiilor polițistului, vedeți Art. 26 din Legea 320 din 27 decembrie 2012 cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului.

¹⁷ Constituția Republicii Moldova, Art. 25(3); Codul de Procedură Penală (Legea nr. 122 din 14 martie 2003), Art. 6, p. 40) și Art. 165(1).

¹⁸ Cercetare cu privire la instituția reținerii în Republica Moldova. Fundația Soros-Moldova, 2011, p. 5, <http://soros.md/publication/2011-06-09>

Reținerea persoanei poate avea loc în baza:

- **procesului-verbal**, în cazul apariției nemijlocite a motivelor verosimile de a bănuși că persoana a săvârșit infracțiunea;
- **ordonanței** organului de urmărire penală;
- **hotărârrii** instanței de judecată cu privire la reținerea persoanei condamnate până la soluționarea chestiunii privind anularea condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei sau anularea liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen ori, după caz, cu privire la reținerea persoanei pentru săvârșirea infracțiunii de audiență.

Persoanele reținute de către poliție sunt deținute în izolatorul de detenție provizorie (IDP), care este o instituție specială în cadrul inspectoratelor de poliție. De regulă, IDP-ul constă din câteva celule și birouri (pentru audieri, întrevederi cu apărătorul etc.) amplasate la demisolul clădirilor, unde se află inspectoratul de poliție. În prezent, există 39 de izolatoare de detenție provizorie aflate în custodia poliției, dintre care 6 izolatoare au activitatea sistată¹⁹.

Cine poate fi reținut?

Orice persoană fizică (fie că este cetățean al Republicii Moldova, fie că este cetățean străin sau apatrid) poate fi reținută de către poliție, dacă sunt întrunite condițiile prevăzute de lege²⁰:

- **persoanele bănuite** de săvârșirea unei infracțiuni pentru care legea prevede pedeapsa cu închisoarea pe un termen mai mare de un an;
- **învinuitul, inculpatul** care a încălcat condițiile măsurilor preventive neprivative de libertate²¹, luate în privința lui, precum și ordonanța de protecție în cazul violenței în familie, dacă infracțiunea se pedepsește cu închisoare;
- **condamnații** în privința cărora au fost adoptate hotărârri de anulare a condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei sau de anulare a liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen.

¹⁹ Raportul cu privire la activitatea Mecanismului Național de Prevenire a Torturii în 2013, p. 26, http://ombudsman.md/sites/default/files/rapoarte/_raport_mnpt_2013.pdf

²⁰ A se vedea Art. 165(2) și Art. 477(2) din Codul de Procedură Penală.

²¹ De exemplu, obligarea de a nu părăsi localitatea sau țara, liberarea provizorie sub control judiciar sau pe cauțiune.

NB! .....

- Există categorii de persoane în privința cărora **fie nu poate fi aplicată reținerea** (de exemplu, persoanele străine cu statut diplomatic care se bucură de imunitate diplomatică față de jurisdicția Republicii Moldova), **fie este necesară respectarea anumitor condiții statutare** (de exemplu, judecătorii nu pot fi reținuți fără acordul Consiliului Superior al Magistraturii, cu excepția cazurilor de infracțiune flagrantă²²; Avocatul Poporului nu poate fi reținut fără acordul prealabil al Parlamentului²³; deputatul în Parlamentul Republicii Moldova nu poate fi reținut, cu excepția cazurilor de infracțiune flagrantă, fără încuviințarea prealabilă a Parlamentului după ascultarea sa²⁴).

Cine poate reține?

De regulă, reținerea este efectuată de către Poliție, în special de către serviciile operative. Cu toate acestea, Legea cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului acordă oricărui polițist dreptul de a reține persoane.

Reținerea persoanei poate fi efectuată și de către reprezentanții altor organe de urmărire penală sau de constatare, sau la solicitarea acestora (Centrul Național Anticorupție, Serviciul Vamal).

Chiar dacă reținerea este o activitate ce ține de competența organelor de drept, membrii comunității se pot implica și ei în acest proces. Astfel, oricine este în drept să prindă și să aducă forțat la poliție sau la o altă autoritate publică persoana prinsă asupra faptului săvârșirii unei infracțiuni sau care a încercat să se ascundă ori să fugă imediat după săvârșirea infracțiunii²⁵. Persoana prinsă în aceste condiții și adusă la poliție este reținută conform prevederilor legale sau eliberată, după caz.

Când poate fi aplicată reținerea?

În general, reținerea ar trebui să aibă loc **doar în cazurile care nu suferă amânare**. Acestea pot apărea dacă sunt întrunite, în mod cumulativ, două condiții:

- **necesitatea** izolării persoanei din motivul că ea ar putea săvârși alte infracțiuni, s-ar putea ascunde sau ar putea împiedica într-un alt mod urmărirea penală;
- **imposibilitatea** aplicării imediate (sau luării deciziei privind aplicarea) a măsurilor preventive.

²² A se vedea Art. 19(5) din Legea nr. 544 din 20 iulie 1995 cu privire la statutul judecătorului.

²³ A se vedea Art. 4(2) din Legea nr. 52 din 04 aprilie 2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul).

²⁴ A se vedea Art. 10(1) din Legea nr. 39 din 07 aprilie 1994 despre statutul deputatului în Parlament.

²⁵ A se vedea Art. 168 din Codul de Procedură Penală.

Astfel, în esență, reținerea este o măsură procesuală de constrângere, care poartă un **caracter de prevenire** a unui comportament nedorit²⁶.

Polițistul are dreptul să rețină persoana, dacă există o **bănuială rezonabilă**²⁷ privind săvârșirea unei infracțiuni pentru care legea prevede pedeapsa cu închisoare pe un termen mai mare de un an, **numai în cazurile:**

- dacă aceasta a fost prinsă în momentul săvârșirii infracțiunii (**flagrant delict**);
- dacă **martorul ocular** sau **victimă indică** direct că anume această persoană a săvârșit infracțiunea;
- dacă pe corpul sau pe hainele persoanei, la domiciliul ori în vehiculul ei sunt **descoperite urme evidente** ale infracțiunii;
- dacă la locul săvârșirii infracțiunii sunt **descoperite urmele lăsa-te** de către această persoană.

În alte circumstanțe care servesc temei pentru o bănuială rezonabilă că o persoană a săvârșit infracțiunea, aceasta poate fi reținută numai dacă a încercat să se ascundă ori nu i s-a putut constata identitatea. Reținerea persoanei bănuite poate fi dispusă și dacă există temeiuri rezonabile de a presupune că aceasta:

- **se va sustrage** de la urmărirea penală;
- **va împiedica** aflarea adevărului;
- **va săvârși** alte infracțiuni²⁸.

Pe lângă scopurile care pot fi deduse din legislație, în practică reținerea este folosită și în scopul:

- de a **înfrânge psihologic** o persoană și de a o determina să fie cooperantă cu organul de urmărire penală. Aceasta se obține ușor mai ales dacă persoana este plasată în detenție pentru prima dată;
- de a **obține** de la reținut **informații** pe care acesta nu le furnizează în cadrul acțiunilor de urmărire penală;

²⁶ Cercetare cu privire la instituția reținerii în Republica Moldova. Fundația Soros-Moldova, 2011, p. 10.

²⁷ Bănuiala rezonabilă presupune existența faptelor sau a informațiilor care ar convinge un observator obiectiv că persoana în cauză ar fi putut săvârși infracțiunea. Faptul că o bănuială este presupusă cu bună-credință nu este suficient. Ceea ce poate fi considerat rezonabil depinde de toate circumstanțele cauzei. A se vedea Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova (nr. 1 din 15 aprilie 2013) despre aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației de procedură penală privind arestarea preventivă și arestarea la domiciliu, pct. 5.

²⁸ A se vedea Art. 166 din Codul de Procedură Penală.

- de a **proteja partea vătămată** sau de a o determina să coopereze cu organele de urmărire penală. De multe ori victima cooperează când vede infractorul în libertate, pentru că se teme și se simte neprotejată;
- de a **asigura prezența persoanei acuzate**. Aceasta de multe ori dispare și organul de urmărire penală nu poate efectua un șir de acțiuni de investigație.

Scopurile indicate mai sus sunt cel mai des invocate. Totuși, în practică reținerea poate fi folosită și în alte scopuri nespecifice acesteia, abuzive chiar. De exemplu, persoana poate fi reținută pentru a urgenta oferirea unui avocat care acordă asistență juridică garantată de stat, ceea ce, respectiv, i-ar permite ofițerului de urmărire penală să efectueze rapid acțiunile procesual-penale decât să aștepte prezentarea unui avocat privat.²⁹

Procedura de reținere

Reținerea în calitate de măsură procesuală de constrângere este, la rândul ei, constrânsă de anumite cerințe de procedură³⁰. Reținerea de facto riscă să fie abuzivă și ilegală, dacă poliția nu întreprinde acțiunile prescrise de lege, de la somația polițistului până în momentul în care este tras zăvorul la ușa celei din izolatorul de detenție provizorie:

- **Procesul-verbal de reținere** se întocmește în termen de până la 3 ore de la momentul privării persoanei de libertate/reținerii *de facto*. Procesul-verbal trebuie să conțină o serie de informații, care justifică legalitatea și temeinicia reținerii:
  - temeiurile,
  - motivele,
  - locul, anul, luna, ziua și ora reținerii,
  - starea fizică a persoanei reținute, plângerile referitoare la starea sănătății sale,
  - în ce este îmbrăcată (descrierea ținutei vestimentare),
  - explicații, obiecții, cereri ale persoanei reținute,
  - cererea de a avea acces la un examen medical, inclusiv pe cont propriu,
  - fapta săvârșită de persoana respectivă,
  - rezultatele percheziției corporale a persoanei reținute (dacă a fost efectuată),
  - data și ora întocmirii procesului-verbal al reținerii.

²⁹ Cercetare cu privire la instituția reținerii în Republica Moldova. Fundația Soros-Moldova, 2011, p.11.

³⁰ A se vedea Art. 167 din Codul de Procedură Penală.

- Procesul-verbal, semnat de persoana care l-a întocmit și de persoana reținută, **se aduce la cunoștința persoanei reținute** și i se înmânează o copie de pe procesul-verbal. La fel, persoana reținută este informată în scris despre drepturile sale.
- **Procurorul este înștiințat** în scris, timp de 3 ore de la reținere, despre reținerea persoanei.
- Timp de o oră după reținerea persoanei, **se solicită** oficiului teritorial al Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat sau unor alte persoane împuternicite de acesta **desemnarea unui avocat** de serviciu pentru acordarea asistenței juridice de urgență.
- **Motivele reținerii** se aduc imediat la cunoștința persoanei reținute **numai în prezența unui apărător** ales sau a unui avocat de serviciu care acordă asistență juridică de urgență. Organul de urmărire penală este obligat să asigure condiții pentru întrevederea confidențială între persoana reținută și apărătorul său până la prima audiere.
- În cazul **reținerii minorului**, persoana care efectuează urmărirea penală este obligată să **comunique** imediat aceasta **procurorului și părinților** minorului sau persoanelor care înlocuiesc părinții.
- Dacă la reținere se **stabilește** prezența unor **vătămări** sau leziuni corporale ale persoanei reținute, persoana care efectuează urmărirea penală îl va **informa neîntârziat pe procuror**, care va dispune imediat efectuarea unei constatări medico-legale sau, după caz, a unei expertize medico-legale pentru a constata originea și caracterul vătămarilor sau leziunilor.
- Dacă persoana reținută nu este eliberată, ea este plasată în detenție în cadrul izolatorului de detenție provizorie. Toate bunurile personale ale persoanei reținute, care nu sunt permise în izolator, sunt ridicate spre păstrare.

NB! .....

- În procesul reținerii, poliția are dreptul să aplice, în caz de necesitate,
- forța fizică, mijloacele speciale sau arma de foc din dotare.

Cât poate dura reținerea?

Durata maximă a reținerii **nu poate depăși** termenul de **72 de ore** din momentul privării de libertate. „Privarea de libertate” semnifică momentul reținerii *de facto* a persoanei, adică momentul capturării ei în scopul de a fi adusă la organul de urmărire penală și/sau limitarea libertății de mișcare a persoanei prin orice alte metode sau mijloace, la indicația polițistului.

NB! .....

- Orice somație a polițistului, emisă în limita competențelor sale legale, este obligatorie pentru persoana vizată.
- Limitarea de către polițist a libertății de mișcare a persoanei prin orice mijloace sau metode (de exemplu, punerea cătușelor, interdicția de a părăsi un loc, așezarea persoanei în vehiculul poliției etc.) poate fi înțeleasă drept reținere *de facto*.
- Timpul aducerii/transportării persoanei reținute la organul de urmărire penală și timpul întocmirii procesului-verbal de reținere se includ în durata reținerii³¹.

În cazul în care reținerea persoanei se efectuează pentru **stabilirea identității** ei, perioada de reținere nu poate depăși **6 ore**.

Reținerea **minorului** nu poate depăși **24 de ore**.

NB! .....

- Termenul de 72 de ore (respectiv, 6 ore sau 24 de ore), indicat mai sus, este perioada maximă cât o persoană poate fi deținută în custodia poliției în calitate de reținut, ceea ce presupune că termenul real al detenției ar putea fi și mai scurt decât limita respectivă. Orice detenție în custodia poliției în calitate de reținut, care depășește acest termen, poate fi calificată drept abuzivă și ilegală. La fel, în cazul în care sunt deținute suficiente probe și argumente pentru a solicita privarea în continuare a persoanei de libertate prin aplicarea arestării preventive, persoana reținută urmează să fie adusă imediat în fața judecătorului de instrucție, fără a aștepta scurgerea termenului maxim de reținere.

Raportul cu privire la activitatea Mecanismului Național de Prevenire a Torturii în 2013, p. 23

Din relatările angajaților inspectoratelor de poliție, în IDP persoanele sunt deținute nu mai mult de trei zile. În zilele de marți-vineri sunt aduse persoane aflate în arest din penitenciar (nr. 5 Cahul, nr. 11 Bălți, nr. 13 Chișinău, nr. 17 Rezina), pentru desfășurarea măsurilor de ordin procesual sau pentru prezentarea la ședințele de judecată. Cu toate acestea, se mai atestă cazuri de deținere pe un termen mai mare de 72 de ore în izolatoarele poliției. De exemplu, în timpul vizitei efectuate pe 12.06.2014 la IP Comrat, prevenitul I.M. era ținut în izolator deja 7 zile, iar în cadrul vizitei din 19.04.2013 la Direcția Poliției mun. Chișinău s-a stabilit că prevenitul P.L. se afla în izolator mai mult de 15 zile.

³¹ Cercetare cu privire la instituția reținerii în Republica Moldova. Fundația Soros-Moldova, 2011, p. 27.

Fiind o măsură temporară și, în esență, extraordinară, **reținerea încetează**, iar persoana reținută urmează să fie eliberată imediat în cazurile în care:

- **nu s-au confirmat** motivele verosimile de a bănuși că persoana reținută a săvârșit infracțiunea – *de exemplu*, se constată că fapta penală este săvârșită de o altă persoană sau sunt administrate probe în apărare care combat temeiurile reținerii;
- **lipsesc** temeiuri de a priva în continuare persoana de libertate – *de exemplu*, nu se dispune începerea urmăririi penale sau se constată unul din cazurile care exclud urmărirea penală;
- organul de urmărire penală a **constatat** la reținerea persoanei o **încălcare esențială** a legii – *de exemplu*, încadrarea juridică greșită a faptei, care nu se pedepsește cu privațiune de libertate mai mare de un an sau persoana reținută nu a atins vârsta răspunderii penale;
- a **expirat** termenul maxim al reținerii, calculat de la momentul reținerii *de facto*;
- instanța **nu a autorizat** arestarea preventivă a persoanei.

NB! .....

- Persoana eliberată după reținere nu poate fi reținută din nou pentru
- aceleași temeiuri.

La eliberare, persoanei reținute i se înmânează un certificat în care se menționează de către cine a fost reținută, temeiul, locul și timpul reținerii, temeiul și timpul eliberării.

NB! .....

- În realitate, acțiunile referitoare la eliberarea persoanei reținute (în-
- tocirea certificatului de eliberare, restituirea bunurilor personale ri-
- dicate la momentul plasării în izolatorului de detenție provizorie etc.)
- pot dura, fără ca eliberarea persoanei reținute să aibă loc exact la
- scurgerea celor 72 de ore de la reținere, astfel prelungindu-se în mod
- artificial durata aflării persoanei în custodia poliției.

Reținerea minorului

Conform legii naționale³², minorul este persoana care nu a împlinit vârsta de 18 ani.

³² A se vedea Art. 20 (1) din Codul Civil al Republicii Moldova, Art. 6, p. 47 din Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova.

Minorii care au atins vârsta răspunderii penale³³ (de la 14 la 18 ani) pot fi reținuți **doar** în cazuri excepționale, când au fost săvârșite infracțiuni grave cu aplicarea violenței, deosebit de grave sau excepțional de grave.

NB! .....

- Spre deosebire de persoanele mature, în cazul **minorului** durata reținerii nu poate depăși **24 de ore**.

Despre reținerea minorului se înștiințează imediat procurorul și părinții sau alți reprezentanți legali ai minorului, fapt care se consemnează în procesul-verbal de reținere.

În conformitate cu Codul de Procedură Penală³⁴, drepturile minorului, inclusiv la reținere, sunt exercitate și de către reprezentantul său legal (părinți, înfietori, tutori sau curatori). Reprezentantul legal se admite în procesul penal din momentul reținerii, prin ordonanța organului de urmărire penală.

În cazul aducerii forțate la poliție, în condițiile art. 168 Cod de Procedură Penală, a unui copil în legătură cu săvârșirea unui delict flagrant, când legea (art. 477 Cod de Procedură Penală) nu prevede posibilitatea reținerii, poliția, după identificarea minorului, efectuează actele de constatare fără aplicarea reținerii copilului, menționând acest fapt în raportul întocmit; în acest caz, actele de constatare cu mijloacele materiale de probă se predau în termen de 24 ore de către organele de constatare procurorului pentru soluționare³⁵.

Atunci când reținerea și privarea de libertate a minorului sunt posibile conform legii, în procesul-verbal al reținerii urmează să se indice și să se explice³⁶:

- temeiul general privind reținerea minorului;
- bănuiala rezonabilă privind săvârșirea de către minor a unei infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave;
- faptul aplicării violenței de către copil, în cazul unei infracțiuni grave.

³³ A se vedea Art. 21 din Codul Penal al Republicii Moldova.

³⁴ A se vedea Art. 64 (6) din Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova.

³⁵ Igor Dolea, Dumitru Roman. *Ghid privind procedurile prietenoase copiilor la faza de urmărire penală: Ghid pentru procurori*, Institutul de Reforme Penale (IRP), 2011, p. 26-27; http://irp.md/uploads/files/2014-03/1394183829_ghid-procurori-2010.pdf

³⁶ Igor Dolea, Victor Zaharia. *Proceduri prietenoase aplicate copiilor aflați în contact cu poliția: Ghid pentru polițiști*, Institutul de Reforme Penale (IRP), 2011, p. 34; http://irp.md/uploads/files/2014-03/1394400117_proceduri-prietenoase-aplicate-copiilor-aflati-in-contact-cu-politia.pdf

Proceduri prietenoase aplicate copiilor aflați în contact cu poliția: Ghid pentru polițiști, Institutul de Reforme Penale (IRP), 2011 (extras)

Cele mai frecvente abateri de la interesul superior al copilului, identificate de către avocații care acordă asistență juridică garantată de stat copiilor aflați în conflict cu legea:

- minorii sunt tratați ca fiind infractori, și nu persoane care ar fi comis greșeli;
- în secțiile de poliție minorii adesea sunt lipsiți de libertate fără anunțarea reprezentanților legali în termenul prevăzut de lege și fără întocmirea proceselor-verbale de reținere;
- în secțiile de poliție minorii sunt amenințați că dacă nu vor declara ce au făcut, nu vor fi eliberați;
- există cazuri în care minorii sunt supuși violenței fizice pentru a face declarații, în absența avocatului și reprezentanților legali, iar procurorii, cunoscând că asemenea fenomene există, le tolerează;
- unii procurori deleghează ofițerului de poliție multe din atribuțiile lor referitoare la organizarea acțiunilor procesuale, permițând astfel să existe un contact destul de îndelungat între minor și polițist;
- unii procurori nu concep că este obligatoriu ca la acțiunile procesuale să participe și pedagogul sau psihologul ori reprezentantul legal al minorului și preferă ca acțiunile procesuale să aibă loc în absența acestor persoane, care pot semna actele ulterior;
- unii procurori respectă procedura dacă acest lucru este cerut de avocat, care obiectează sau refuză să participe la acțiunile procesuale în cazul în care procurorul nu a asigurat prezența pedagogului/psihologului sau a reprezentantului legal;
- unii procurori sunt obișnuiți să lucreze cu avocații care acordă asistență juridică garantată de stat care „nu le fac probleme pe dosare”;
- unii procurori nu doresc să efectueze ancheta socială (raportul prezentențial de probațiune), solicitarea întocmirii referatului de evaluare psihosocială a minorului fiind o practică nouă pe astfel de cazuri.

Ansamblul de Reguli Minime ale Organizației Națiunilor Unite (ONU) cu privire la Administrarea Justiției pentru Minori (Regulile de la Beijing), 1985 (extras)

7. Drepturile minorilor

7.1. Garanțiile fundamentale ale procedurii, așa cum ar fi prezumția de nevinovăție, dreptul de a fi informat asupra sarcinilor, dreptul de a tăcea, dreptul de a fi asistat, dreptul la prezența unui părinte sau tutore, dreptul de a interoga și de a confrunța martorii și dreptul la un grad dublu de jurisdicție, sunt asigurate în toate stadiile procedurii.

10. Primul contact

10.1. Din clipa în care un minor este arestat, sunt informați părinții sau tutorele său imediat sau, dacă aceasta nu este posibil, în cel mai scurt timp.

10.2. Judecătorul sau orice alt funcționar sau organism competent examinează fără întârziere problema eliberării.

13. Detenția preventivă

13.1. Detenția preventivă nu poate fi decât o măsură de ultimă instanță și durată să trebuie să fie pe cât posibil mai mică.

13.2. Atât cât se poate, detenția preventivă trebuie să fie înlocuită cu alte măsuri cum ar fi supravegherea severă, un ajutor foarte atent sau plasaarea într-o familie sau instituție sau într-un centru educativ.

13.3. Minorii aflați în detenție preventivă trebuie să dispună de toate drepturile și garanțiile prevăzute de Ansamblul de Reguli Minime pentru Tratatamentul Deținuților, aprobate de către Organizația Națiunilor Unite.

13.4. Minorii aflați în detenție preventivă trebuie să fie despărțiți de adulți sau deținuți în spații distincte sau într-o parte distinctă a unui stabiliment care adăpostește și adulți.

13.5. În timpul detenției lor preventive, minorii trebuie să primească îngrijiri, protecție și toată asistența individuală – pe plan social, educativ, profesional, psihologic, medical și fizic – care le pot fi necesare în funcție de vârstă, sex sau personalitatea fiecăruia.

Normele Organizației Națiunilor Unite pentru Protecția Minorilor Privati de Libertate (Regulile de la Havana), 1990 (extras)

III. MINORII ARESTAȚI SAU CARE AȘTEAPTĂ JUDECAREA

17. Minorii reținuți în arest sau care așteaptă judecata („nejudecați”) sunt considerați nevinovați și vor fi tratați ca atare. Detenția înainte de judecare va fi, pe cât posibil, evitată și limitată la situații excepționale. De aceea, se vor face toate eforturile pentru a aplica măsuri alternative.

Când se aplică, totuși, arestul preventiv, tribunalele pentru minori și cei care conduc investigațiile vor acorda prioritate maximă rezolvării celei mai rapide a unor astfel de cazuri, pentru a asigura scurtarea pe cât posibil a detenției. Deținuții nejudecați trebuie separați de minorii condamnați.

Normele Organizației Națiunilor Unite pentru Protecția Minorilor Privati de Libertate (Regulile de la Havana), 1990 (extras)

III. MINORII ARESTAȚI SAU CARE AȘTEAPTĂ JUDECAREA

17. Minorii reținuți în arest sau care așteaptă judecata („nejudecați“) sunt considerați nevinovați și vor fi tratați ca atare. Detenția înainte de judecare va fi, pe cât posibil, evitată și limitată la situații excepționale. De aceea, se vor face toate eforturile pentru a aplica măsuri alternative. Când se aplică, totuși, arestul preventiv, tribunalele pentru minori și cei care conduc investigațiile vor acorda prioritate maximă rezolvării celei mai rapide a unor astfel de cazuri, pentru a asigura scurtarea pe cât posibil a detenției. Deținuții nejudecați trebuie separați de minorii condamnați.

18. Condițiile în care este deținut un minor nejudecat trebuie să fie în conformitate cu normele expuse mai jos, cu prevederi suplimentare, dacă sunt necesare și adecvate, ținând cont de prezumția de nevinovăție, de durata detenției, de statutul legal și de situația minorului. Aceste prevederi includ, dar nu se limitează în mod necesar la următoarele:

(a) minorii trebuie să aibă dreptul la consiliere juridică și posibilitatea de a solicita servicii juridice gratuite, dacă acest lucru este posibil, și posibilitatea de a comunica regulat cu consilierii lor juridici. Se va asigura confidențialitatea acestor comunicări;

(b) minorilor trebuie să li se ofere, când este posibil, ocazia de a presta o muncă, contra unei remunerații, și de a-și continua studiile sau pregătirea, dar fără să li se impună acest lucru. Munca, studiile sau pregătirea nu trebuie să constituie o cauză a prelungirii detenției;

(c) minorii trebuie să primească și să păstreze materiale pentru distracție și recreere compatibile cu interesele administrării justiției.

IV. CONDUCEREA INSTITUȚIILOR PENTRU MINORI

A. Dosarele

19. Toate rapoartele, inclusiv dosarul penal, fișele medicale și evidențele procedurilor disciplinare, și toate celelalte documente legate de forma, conținutul și detaliile tratamentului urmează să fie păstrate într-un dosar individual confidențial, care trebuie să fie actualizat, accesibil numai persoanelor autorizate și clasificat astfel încât să fie ușor de înțeles.

Când este posibil, fiecare minor trebuie să aibă dreptul de a contesta orice fapt sau opinie conținute în dosarul său, astfel încât să permită rectificarea afirmațiilor inexacte, nefondate sau incorecte. Pentru a-și exercita acest drept, trebuie să existe proceduri care îi permit unei părți terțe competente accesul la dosar, la cerere și consultarea acestora. La eliberare, dosarele minorilor vor fi sigilate și, la timpul cuvenit, distruse.

20. Niciun minor nu trebuie primit în nicio instituție de detenție fără un ordin valabil al unei autorități juridice, administrative sau al altei autorități publice. Detaliile acestui ordin vor fi imediat consemnate în registru. Niciun minor nu trebuie reținut într-o instituție în care nu există un astfel de registru.

B. Admiterea, înregistrarea, mutarea și transferul

21. În fiecare instituție în care sunt reținuți minori trebuie să existe o evidență completă și sigură cuprinzând următoarele informații despre fiecare minor primit:

(a) Informații privind identitatea minorului;

(b) Faptul și motivele încredințării și autoritatea pentru aceasta;

(c) Ziua și ora admiterii, transferului și eliberării;

(d) Detalii privind înștiințarea părinților și tutorilor la fiecare admitere, transfer sau eliberare a minorului aflat în îngrijirea lor la momentul încredințării;

(e) Detalii privind problemele de sănătate fizică și mintală cunoscute, inclusiv despre abuzul de droguri sau alcool.

22. Informațiile privind admiterea, plasarea, transferul sau eliberarea trebuie furnizate fără întârziere părinților și tutorilor sau celei mai apropiate rude a minorului implicat.

24. Atunci când ajung într-o instituție de detenție, tuturor minorilor li se înmânează o copie a regulilor care se aplică în respectiva instituție de detenție și o explicație în scris a drepturilor și obligațiilor lor, într-o limbă pe care o înțeleg, împreună cu adresa autorității abilitate să primească plângerile lor, ca și adrese ale unor agenții și organizații publice sau private, care oferă consiliere juridică. Pentru minorii analfabeți sau care nu pot înțelege limba sub formă scrisă, se va găsi o modalitate de a le transmite aceste informații, astfel încât să le înțeleagă.

Condițiile de detenție în custodia poliției

Detenția în custodia poliției este, în principiu, de durată scurtă (până la 72 de ore din momentul privării de libertate). Deși nu se așteaptă ca toate condițiile prevăzute pentru o detenție mai lungă (de exemplu, în instituțiile penitenciare) să fie asigurate pentru persoanele deținute de poliție, totuși anumite cerințe de bază/minime este necesar să fie respectate³⁷:

- toate celulele din subordinea poliției trebuie să fie curate și să aibă dimensiuni rezonabile în raport cu numărul de persoane care urmează să fie deținute. Următoarele dimensiuni sunt utilizate de către CPT în mod curent atunci când se analizează o celulă de poliție pentru o singură persoană care stă mai mult de câteva ore: 7 m² având cel puțin 2 m între pereți și 2,5 m între pardoseală și plafon;
- celulele trebuie să aibă iluminare adecvată (adică suficientă pentru a citi, cu excepția perioadelor de repaus), preferabil lumină naturală;
- celulele trebuie să aibă ventilare adecvată;
- celulele trebuie să fie echipate cu mijloace de odihnă (de exemplu: un scaun fixat sau o bancă), iar persoanele care urmează să rămână peste noapte în custodia poliției trebuie să fie aprovizionate cu saltele și cuverturi curate;
- persoanele deținute în custodia poliției urmează să aibă acces la toaletă în condiții decente și condiții adecvate pentru a se spăla;
- persoanele deținute în custodia poliției trebuie să aibă acces permanent la apă potabilă și să primească regulat hrană, inclusiv o masă completă cel puțin o dată pe zi (adică, ceva mai substanțial decât o tartină);
- dacă e posibil, persoanele deținute 24 de ore sau mai mult în custodia poliției ar trebui să beneficieze zilnic de timp și spațiu pentru exerciții în aer liber.

O evaluare recentă³⁸ arată că nu toate izolatoarele de detenție provizorie și nu toate cerințele minime sunt respectate în locurile de detenție din custodia poliției.

³⁷ CPT Standards (CPT/Inf/E(2000)1 – Rev.2013), p. 13, <http://www.cpt.coe.int/en/doc-standards.htm>.

³⁸ Institutul pentru Drepturile Omului din Moldova (IDOM), Raport de monitorizare a condițiilor de detenție preventive din Izolatoarele Inspectoratelor de Poliție din RM, 2013, http://idom.md/index.php?option=com_k2&view=item&id=251:pasapoarte-tehnice&Itemid=396&lang=en

NB!

- Poliția are obligația de a avea grijă de persoanele aflate în custodia sa. Această obligație include responsabilitatea de a le asigura acestora securitatea și integritatea fizică. În consecință, supravegherea adecvată a spațiilor de detenție reprezintă o componentă inerentă a acestei obligații asumate de poliție. Trebuie luate măsuri adecvate pentru a se garanta că persoanele din custodia poliției sunt în măsură să intre, în orice moment, în contact cu personalul de supraveghere³⁹.

Reținerea de facto

Reținerea *de facto* este situația în care persoana se află în custodia poliției fără ca formal să fie prezentat vreun temei pentru reținere. Reținerea *de facto* are loc când libertatea persoanei este limitată, într-o anumită măsură, de către poliție fie prin mijloace fizice, fie făcând uz de autoritatea sa. Pe de altă parte, este vorba și despre modul cum persoana percepe circumstanțele date, prin prisma testului „unui observator obiectiv” – circumstanțele aflării persoanei în custodia poliției ar face un observator obiectiv să creadă că libertatea persoanei este limitată?

Reținerea *de facto* nu implică neapărat, de exemplu, încătușarea persoanei sau aducerea forțată la sectorul sau inspectoratul de poliție. Situația dată ar putea fi constatată în cazul chemării persoanei la sediul poliției fără citație sau fără explicarea în alt mod a motivului chemării, însoțirea persoanei de către polițist de la domiciliu la sediul poliției, solicitarea persoanei de a aștepta un ofițer de poliție o perioadă indefinită, fără a-i fi explicată necesitatea așteptării și cauza întârzierii poliștilui.

Cercetare cu privire la instituția reținerii în Republica Moldova. Fundația Soros-Moldova, 2011, p. 9.

În interviurile făcute în cadrul cercetării am constatat că persoanele aduse în secțiile, sectoarele sau comisariatele de poliție pentru identificare nu sunt considerate persoane reținute sau private de libertate, acestea fiind calificate pur și simplu ca «persoanele aduse». Dacă se stabilește identitatea persoanei și aceasta nu coincide cu cea căutată sau suspectă, persoanele respective sunt puse în libertate fără a le fi eliberat un certificat sau un proces-verbal de reținere. Astfel, într-un caz, după audiere, cel reținut a fost eliberat și nu a mai văzut poliștii (a fost reținut pentru o infracțiune săvârșită peste un an în altă localitate). În alt caz, persoanei reținute, după prima audiere, poliștii i-au spus «avem datele tale, știm cine ești și, dacă trebuie, te găsim» (ulterior, la o zi, în alt caz, peste patru zile, persoanele vizate au fost reținute repetat). Rareori persoanele respective sunt indicate în registrul de intrare în instituția respectivă. Deoarece persoanele respective nu primesc niciun document care ar atesta faptul aflării lor în instituția respectivă, acestea sunt lipsite de orice posibilitate de a demonstra aflarea lor în instituția în cauză. Această probă ar putea fi necesară fie pentru justificarea lipsei lor de la serviciu, în familie sau pentru solicitarea unei compensații în cazul privării lor abuzive de libertate.

³⁹ CPT Standards (CPT/Inf/E(2000)1 – Rev.2013), par. 48, p. 13.

Sugestii pentru persoanele care efectuează monitorizarea:

- Reținerea *de facto*, fără documentarea faptului privării de libertate a persoanei, este un fenomen existent⁴⁰. De regulă, persoanele reținute *de facto* nu sunt înregistrate și nu figurează în registrele poliției în calitate de reținut, procesul-verbal al reținerii nu este întocmit și certificate de eliberare nu sunt emise. Se recurge la diferite tertipuri pentru a voala reținerea – persoanele reținute sunt „invitate pentru discuții”, fără citații; sunt considerate „martori” ai unor acțiuni ilegale și prezența lor este necesară pentru a da declarații sau sunt calificate drept „persoane aduse” la poliție.
- În unele cazuri calitatea proceselor-verbale de reținere necesită atenție specială. De regulă, sunt utilizate formulare tipizate, depășite moral, cu spațiu limitat pentru detalii. Procesele-verbale completate de mână sunt uneori indescifrabile.
- În unele situații, procesele-verbale nu indică temeiurile reținerii și nu argumentează necesitatea reținerii. În cazul în care temeiurile reținerii sunt înscrise în procesele-verbale, acestea indică deseori temeiurile statutare ale reținerii (persoana poate să se eschiveze de la urmărirea penală, poate să comită alte infracțiuni, poate să împiedice înlăptuirea justiției, să distrugă probele sau să influențeze părțile) fără a oferi mai multe detalii despre circumstanțele care justifică temeiul dat.

Categorii de riscuri/abuzuri în cadrul reținerii și detenției în custodia poliției. Garanțiile oferite de lege

Buna funcționare a societății cere ca poliția să aibă autoritatea să rețină, să dețină temporar și să interogheze atât persoanele suspectate de săvârșirea unei infracțiuni, cât și alte categorii de persoane. Totuși, în mod inerent aceste puteri comportă un risc de intimidare și de rele tratamente.

În exercitarea competențelor sale, poliția dispune de o serie de drepturi, care, utilizate abuziv, creează situații de risc și încalcă drepturile persoanelor deținute în custodia poliției. Acestea includ:

- dreptul de a opri persoanele și de a le cere dovada identității lor;
- dreptul de a chestiona persoanele în afara unei cauze penale sau proces penal;

⁴⁰ „Drepturile omului sunt ignorate în cazul persoanelor reținute de către poliție, constată Amnesty International Moldova”, <http://soros.md/event/institutul-retinerii> (accesat la 20 octombrie 2014).

- dreptul de a reține și deține persoane în custodie;
- dreptul de a efectua percheziții;
- dreptul de a audia/interoga persoane;
- dreptul de a urmări penal;
- dreptul de a utiliza forța și mijloacele speciale în anumite condiții.

Abuzurile din partea poliției pot avea loc din mai multe cauze, inclusiv deoarece exercitarea proporțională a autorității/puterii nu este o sarcină ușoară. De asemenea, încălcările drepturilor omului pot rezulta din evaluarea inexactă a unei anumite situații de fapt sau când ofițerul de poliție se folosește de poziția sa și de vulnerabilitatea persoanei deținute pentru a o intimida, obține informații sau pentru alte cauze. Abuzurile pot avea loc și din cauza unei culturi a impunității, când polițistul știe că nu va fi sancționat pentru abaterile sale⁴¹.

Riscurile de abuz din partea poliției sunt cele mai mari la etapa incipientă a detenției în custodia poliției, atunci când persoanele sunt cele mai vulnerabile și când ofițerii de poliție se află sub presiunea de a colecta cât mai multă informație de la persoanele deținute. Convențional, pot fi identificate câteva domenii de risc:

- utilizarea neproporțională a forței și a mijloacelor speciale;
- audierea/interogarea persoanei deținute în custodia poliției, în special fără participarea avocatului, a reprezentantului legal, a pedagogului, psihologului, interpretului;
- efectuarea perchezițiilor;
- detenția necomunicată;
- durata excesivă a detenției în custodia poliției;
- condiții de detenție proaste.

Garanțiile legale, în special la faza incipientă a detenției, sunt esențiale pentru a proteja persoana deținută de potențialele abuzuri din partea poliției. Acestea, printre altele, includ:

- informarea persoanei despre temeiurile detenției și drepturile sale într-un mod clar și accesibil;
- facilitarea și acordarea accesului la asistență juridică;
- facilitarea și acordarea accesului la examinare și asistență medicală;
- înștiințarea membrilor familiei sau terților despre detenția în custodia poliției;

⁴¹ Monitoring Police Custody: A Practical Guide, p. 6.

- prezentarea în cel mai scurt timp posibil în fața judecătorului;
- evidența corespunzătoare în registrele de detenție;
- existența unui mecanism eficient de depunere și examinare a plângerilor privind tratamentul din timpul petrecut în custodia poliției;
- înregistrarea audio/video obligatorie a audierii de către poliție;
- supravegherea video a locurilor de detenție.

Este necesar de menționat că garanțiile contribuie nu doar la prevenirea abuzurilor din partea poliției, ci și la reducerea plângerilor neîntemeiate sau false depuse împotriva acțiunilor poliției.

Aplicarea forței și a mijloacelor speciale în timpul reținerii și limitele acesteia

Utilizarea legitimă a forței este una dintre prerogativele poliției, deoarece ofițerii de poliție își desfășoară uneori activitatea în medii periculoase și sunt împuterniciți să protejeze atât comunitatea, cât și pe sine înșiși. Cu toate acestea, atunci când forța este aplicată, există loc pentru abuzuri, în special când statul (implicat polițistul în calitate de exponent al puterii de stat) este perceput ca deținând monopolul asupra utilizării legitime a forței fizice⁴².

Astfel, polițistul este în drept să solicite persoanelor respectarea ordinii publice și încetarea acțiunilor ilegale, iar în caz de necesitate, să intervină pentru asigurarea respectării cerințelor legale prin aplicarea forței fizice, mijloacelor speciale sau a armei de foc din dotare.

Legea nr. 218 din 19 octombrie 2012 privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc, Art. 2(1):

Aplicarea forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc, pornind de la natura juridică și de la menirea lor, reprezintă acțiuni concrete de constrângere administrativă cu caracter represiv (de stopare), iar în funcție de modalitatea de realizare a acestor acțiuni, reprezintă mijloace violente de influență asupra persoanei care a săvârșit ori care săvârșește fapte prejudiciabile, asupra unui animal ori asupra unui mijloc de transport, în condițiile și în limitele legii.

Forța fizică, mijloacele speciale și armele de foc se aplică de către polițiști în caz de legitimă apărare, în stare de extremă necesitate sau **de reținere** a persoanelor în condițiile și în situațiile prevăzute de lege.

⁴² Monitoring Police Custody: A Practical Guide. Association for the Prevention of Torture (APT), 2013; p. 6.

Legea nr. 218 din 19 octombrie 2012 privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc, Art. 2(2):

aplicare a armei de foc – efectuare a unei împușcături asupra țintei;

mijloace speciale – obiecte, muniții, echipament, substanțe chimice, substanțe lacrimogene și colorante, dispozitive audiovizuale de influență psihologică, mijloace de stopare forțată a unităților de transport, mijloace de transport, utilaje și tehnică de luptă, animale dresate, utilizate pentru apărarea pasivă sau activă, fără efecte cu caracter letal, destinate înfrângerii rezistenței opuse, imobilizării și dezorientării persoanei sau distrugerii obstacolelor;

forță fizică – măsuri de constrângere realizate exclusiv prin încordarea mușchilor, a puterii fizice a persoanei, inclusiv prin aplicarea procedurilor speciale de luptă.

Aplicarea forței fizice, a mijloacelor speciale ori a armelor de foc, precum și intensitatea aplicării se determină de către polițist în dependență de circumstanțele situației concrete, de tipul și gradul de pericol, precum și de caracteristicile individuale și identitatea persoanei împotriva căreia urmează a fi aplicate, cu respectarea principiului proporționalității (adică, utilizarea acestor măsuri și mijloace trebuie să fie adecvată, necesară și corespunzătoare scopului urmărit). Nicio circumstanță excepțională, niciun alt caz extrem nu pot fi invocate de către polițist pentru a justifica aplicarea contrar legii a forței fizice, a mijloacelor speciale sau a armelor de foc.

În toate cazurile când aplicarea forței fizice, a mijloacelor speciale ori a armelor de foc nu poate fi evitată, **polițiștii sunt obligați:**

- să avertizeze despre intenția de a recurge la ele, acordând timp suficient pentru îndeplinirea cerințelor lor legale;
- să ia toate măsurile posibile pentru ca dauna cauzată să fie cât mai mică;
- să acorde imediat primul ajutor, să asigure acordarea asistenței medicale urgente victimelor și să înștiințeze în cel mai scurt timp rudele victimelor;
- să raporteze cazurile de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale ori a armelor de foc;
- în caz de rănire sau de deces al persoanei ca urmare a aplicării forței fizice, a mijloacelor speciale ori a armei de foc, să informeze organul de poliție ori, după caz, procurorul;
- în caz de aplicare a armelor de foc, să întreprindă acțiunile posibile pentru a asigura păstrarea probelor și a stabili identitatea martorilor oculari ai evenimentului.

DREPTURILE PROCESUALE LA ETAPA REȚINERII

Orice persoană reținută și deținută în custodia poliției dispune de un șir de drepturi procesuale, menite a confirma legalitatea detenției, precum și a o proteja împotriva potențialelor abuzuri din partea poliției.

Dreptul de a fi informat despre temeiul reținerii și despre drepturile sale

Una dintre garanțiile fundamentale contra potențialelor abuzuri ale poliției este dreptul persoanei reținute de a fi informată despre temeiul reținerii (de ce anume el/ea a fost reținut/ă), precum și despre drepturile sale la reținere⁴³. Acest drept constă din câteva elemente de bază:

- informarea despre aceste drepturi se face de către persoana care reține, **imediat** după reținere;
- informarea despre aceste drepturi se face **doar în prezența apărătorului** (ales sau desemnat să acorde asistență juridică de urgență garantată de stat);
- informarea se face în **limba** pe care o **vorbește și înțelege** persoana reținută sau într-un limbaj simplu care este pe înțelesul acesteia (fără termeni complicați). Această informație urmează să fie acordată astfel încât să corespundă necesităților persoanelor analfabete, minorităților, persoanelor cu dizabilități și copiilor și să fie într-un limbaj pe care aceste persoane îl înțeleg. Informația acordată copiilor trebuie să fie expusă într-o modalitate corespunzătoare cu vârsta și nivelul de maturitate al acestora⁴⁴;
- informarea se face **în scris** și cuprinde informația privind drepturile persoanei bănuite, prevăzute în art. 64 din Codul de Procedură Penală, inclusiv dreptul de a tăcea, de a nu mărturisi împotriva sa, de a da explicații care se includ în procesul-verbal, de a beneficia de asistența unui apărător și de a face declarații în prezența acestuia. Prezentarea în scris a listei de drepturi de care dispune persoana reținută nu exclude obligația organului de urmărire penală de a explica conținutul acestor drepturi;
- persoana reținută are **dreptul să solicite explicații** suplimentare pentru a înțelege esența drepturilor sale;
- exercitarea de către persoana reținută a drepturilor de care dispune sau renunțarea ei la aceste drepturi **nu pot fi interpretate**

⁴³ A se vedea Art.25(5) din Constituție, Art. 64(2), pct. 1 și Art.167(2) din Codul de Procedură Penală, Art. 376(4) din Codul Contravențional.

⁴⁴ United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems (A/RES/67/187), Guideline 2, letter (d), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/GA_67.187_English.pdf

în detrimentul persoanei și nu pot avea consecințe nefavorabile pentru ea;

- faptul informării persoanei reținute privind temeiul reținerii și drepturile sale la etapa reținerii se **consemnează în procesul-verbal** de reținere;
- **copia procesului-verbal** de reținere se înmânează persoanei reținute.

În pofida tuturor prevederilor legale naționale, deseori, persoanelor reținute nu le sunt aduse la cunoștință drepturile în momentul reținerii. Doar ulterior li se prezintă procesul-verbal de aducere la cunoștință a drepturilor, pe care ele îl semnează, fără însă a avea timp să-l citească sau fără a înțelege semnificația drepturilor indicate. De obicei, persoanelor reținute li se înmânează o listă a drepturilor ca anexă a procesului-verbal de reținere, care reprezintă, de fapt, un extras din Codul de Procedură Penală. Persoana reținută păstrează o copie a acestei liste și semnează că a primit-o. De cele mai dese ori însă persoanele reținute nu citesc această listă, iar suplimentar nu li se explică nimic. Mai mult, unii ofițeri de urmărire penală consideră că explicarea drepturilor persoanei reținute constituie o obligație a avocatului, și nu a ofițerului de urmărire penală⁴⁵.

Bunele practici⁴⁶ sugerează că pentru a se asigura că persoana reținută este informată despre drepturile sale este necesar ca un formular conținând aceste drepturi, exprimate într-o manieră simplă, să le fie pus la dispoziție sistematic persoanelor deținute de poliție, chiar de la începutul detenției. În continuare, persoanele în cauză vor fi solicitate să semneze o declarație care să ateste faptul că au fost informate despre drepturile lor.

Sugestii pentru persoanele care efectuează monitorizarea – în procesul de monitorizare acordați atenție următoarelor aspecte:

- Informația distribuită/prezentată persoanelor reținute la momentul aducerii în inspectoratul de poliție și până la întocmirarea procesului-verbal;
- Momentul în care persoana este informată despre drepturile sale procesuale la reținere;
- Modalitatea în care este prezentată informația privind drepturile reținutului, accesibilitatea informației; în ce măsură modalitatea de informare despre drepturile persoanei reținute ia în calcul particularitățile și necesitățile speciale ale individului (de exemplu, minor, persoană cu dizabilități, analfabet, persoane străine);

⁴⁵ Cercetare cu privire la instituția reținerii în Republica Moldova, Fundația Soros-Moldova, 2011, p. 14-15.

⁴⁶ CPT Standards (CPT/Inf/E(2000)1 – Rev.2013), p. 8.

- Accesibilitatea modalităților alternative de informare asupra drepturilor procesuale la etapa reținerii (panouri informative, pliante, afișe etc.) disponibile în incinta inspectoratului de poliție;
- În cât timp de la momentul reținerii (*de facto*) persoana este informată despre temeiurile reținerii;
- Ce acte a semnat sau nu a semnat persoana reținută la momentul aducerii la inspectoratul de poliție sau plasării în izolatorul de detenție provizorie;
- Informația distribuită/prezentată persoanelor reținute la momentul plasării în izolatorul de detenție provizorie;
- Informația privind regimul detenției: ce surse sunt disponibile pentru informarea persoanei reținute/deținute, modalitatea prin care persoana reținută este informată despre ce este permis sau interzis în izolatorul de detenție provizorie;
- Rugați persoana deținută în custodia poliției să enumere trei drepturi dintre cele explicate de către poliție la etapa reținerii.

Dreptul de a tăcea și de a nu mărturisi împotriva sa

Nimeni nu poate fi silit să mărturisească împotriva sa ori împotriva rudelor sale apropiate, a soțului, soției, logodnicului, logodnicei sau să-și recunoască vinovăția. Persoana căreia organul de urmărire penală îi propune să facă declarații demascatoare împotriva sa ori a rudelor apropiate, a soțului, soției, logodnicului, logodnicei este în drept să refuze de a face asemenea declarații și nu poate fi trasă la răspundere pentru aceasta⁴⁷. Acest drept implică următoarele aspecte:

- dreptul de a tăcea și de a nu mărturisi împotriva sa este un element-cheie al procesului echitabil;
- dreptul de a tăcea și de a nu mărturisi împotriva sa este în strânsă legătură cu prezumția nevinovăției;
- scopul acestui drept este de a proteja persoana reținută împotriva constrângerilor din partea autorităților și presupune că partea acuzării urmează să-și întemeieze cauza penală fără a recurge la probe obținute prin metode coercitive sau opresive cu sfidarea voinei persoanei reținute⁴⁸;

⁴⁷ A se vedea Art. 21 din Codul de Procedură Penală și Art. 377 din Codul Contravențional.

⁴⁸ Ed Cape, Zaza Namoradze. Effective Criminal Defence in Eastern Europe, Soros Foundation-Moldova, 2012, p. 64, <http://infoeuropa.md/files/effective-criminal-defence-in-eastern-europe-bulgaria-georgia-lithuania-moldova-ukraine.pdf>

- dacă persoana reținută va da declarații, acestea vor putea fi folosite ulterior ca mijloace de probă împotriva sa;
- practica luării explicațiilor de către poliție la momentul reținerii poate împiedica exercitarea dreptului de a tăcea și de a nu mărturisi împotriva sa.

În practică se constată că persoanei reținute nu i se explică faptul că are dreptul de a tăcea și de a nu da declarații. De multe ori, ofițerul de urmărire penală lasă impresia că persoana este obligată să dea declarații, evitând intenționat explicarea acestui drept⁴⁹.

Sugestii pentru persoanele care efectuează monitorizarea – în procesul de monitorizare acordați atenție următoarelor aspecte:

- Persoana reținută a fost informată despre dreptul său la tăcere?
- Despre ce au discutat persoana reținută și ofițerul de poliție după reținere?
- A dat persoana reținută anumite explicații în scris sau verbal asupra faptei imputate? În ce au constat aceste explicații?
- În ce mod i s-a explicat reținutului dreptul de a nu da declarații și care ar fi consecințele tăcerii persoanei? Dacă da, la ce anume ofițerul de poliție a atras atenția persoanei reținute?
- Reținutul a informat avocatul despre conținutul discuțiilor/explicațiilor date poliției în absența avocatului? Ce a întreprins avocatul în acest caz?
- Care a fost reacția ofițerului de poliție la refuzul reținutului de a da declarații?

Dreptul la interpret și traducere

Persoana reținută care nu vorbește sau nu înțelege limba în care se desfășoară procedurile se află într-o situație de dezavantaj evident, fiind incapabilă să participe plenar, în mod eficient la desfășurarea procedurilor și să-și prezinte poziția⁵⁰. Normele de procedură penală prevăd că persoana care nu vorbește sau nu înțelege limba de stat are dreptul să ia cunoștință de toate actele și materialele dosarului, să vorbească în fața autorităților competente prin interpret⁵¹. Astfel, interpretarea trebuie să ofere persoanei reținute posibilitatea de a înțelege în ce constă cauza în cadrul căreia este reținută și de a se apăra, în special prin relatarea versiunii sale. Interpretul

⁴⁹ Cercetare cu privire la instituția reținerii în Republica Moldova, Fundația Soros-Moldova, 2011 p.17.

⁵⁰ A se vedea CtEDO, Hotărârea Kamasinski c. Austriei din 19 decembrie 1989, par. 79.

⁵¹ A se vedea Art. 16(2) din Codul de Procedură Penală.

trebuie să fie implicat de la prima audiere a persoanei reținute, inclusiv la discuțiile confidențiale ale reținutului cu avocatul său.

Dreptul la interpret nu se limitează doar la persoanele care nu vorbesc sau nu înțeleg limba în care se desfășoară procedurile, pentru că limba pe care o vorbesc și înțeleg este alta decât cea în care se desfășoară procedurile. Dreptul la interpret se referă, de asemenea, la persoanele care nu pot vorbi sau înțelege limba din cauza unor deficiențe de auz sau vorbire.

Dreptul la traducere presupune acordarea traducerilor scrise ale anumitor acte procedurale în limba maternă a persoanei reținute sau în limba pe care această persoană o vorbește sau înțelege. În acest caz, persoana va fi capabilă să-și exercite dreptul de a contesta, dacă este necesar, hotărârile luate de organul de urmărire penală sau de instanța de judecată.

Normele naționale nu stabilesc care anume acte procedurale urmează a fi traduse și oferite în scris persoanei, ceea ce printr-o interpretare extensivă ar putea însemna orice act procedural întocmit în cadrul procesului penal. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a stabilit⁵² că nu toate actele procedurale necesită a fi traduse în scris. Interpretarea verbală a actului procedural de către interpret sau de către avocat va fi suficientă în măsura în care persoana acuzată înțelege acest act și consecințele acestuia pentru ea. La rândul său, *Directiva 2010/64/UE din 20 octombrie 2010 privind dreptul la interpretare și traducere în cadrul procedurilor penale*⁵³ stabilește că persoanelor suspectate sau acuzate, care nu înțeleg limba în care se desfășoară procedurile penale respective, li se furnizează într-un interval rezonabil de timp traducerea scrisă a tuturor documentelor esențiale, pentru a se garanta faptul că respectivele persoane pot să-și exercite dreptul la apărare și pentru a garanta caracterul echitabil al procedurilor. În contextul Directivei, documentele esențiale includ:

- orice decizie de privare de libertate a unei persoane,
- orice rechizitoriu sau act de inculpare și
- orice hotărâre judecătorească.

Dreptul la interpret și traducere se asigură de către stat din contul statului⁵⁴, indiferent de rezultatul procedurilor. Astfel, persoana care beneficiază de interpretare sau traducere nu poate fi obligată să ramburseze costurile implicate, chiar dacă a fost condamnată pentru săvârșirea unei infracțiuni⁵⁵.

⁵² CtEDO, Hotărârea Kamasinski c. Austriei din 19 decembrie 1989, par. 85.

⁵³ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32010L0064&from=EN>

⁵⁴ A se vedea Art. 229(2) din Codul de Procedură Penală și Legea nr. 264 din 11 decembrie 2008 privind autorizarea și plata interpreților și traducătorilor antrenați de Consiliul Superior al Magistraturii, de Ministerul Justiției, de organele procuraturii, organele de urmărire penală, instanțele judecătorești, de notari, avocați și de executorii judecătorești.

⁵⁵ CtEDO, Hotărârea Luedicke, Belkacem și Koc c. Germaniei din 28 noiembrie 1978, par. 46.

Sugestii pentru persoanele care efectuează monitorizarea – în procesul de monitorizare acordați atenție următoarelor aspecte:

- Cât de des persoanele reținute au nevoie de/solicitat prezența interpretului?
- Persoana reținută înțelege limba în care s-au desfășurat procedurile?
- Drepturile procesuale i-au fost explicate persoanei reținute într-o limbă și modalitate pe care le înțelege?
- Cine a participat în calitate de interpret (interpretul autorizat, un terț angajat al inspectoratului de poliție, avocatul etc.)?
- Cine a solicitat prezența unui interpret?
- Ce reacție au avut ofițerii de poliție la solicitarea/necesitatea de a asigura prezența unui interpret?
- Cât de repede s-a prezentat interpretul?
- Care a fost comportamentul interpretului în raport cu persoana reținută, avocatul său, ofițerul de poliție?
- Au avut loc acțiuni procesuale fără participarea interpretului?
- La ce acțiuni procesuale interpretul nu a participat?
- Persoana reținută a primit anumite acte procesuale, traduse în limba pe care o înțelege? Cât de clară era informația prezentată prin interpret; cu ce notă ar fi apreciată calitatea profesională a interpretului pe o scară de la 1 la 10?

Dreptul la înștiințarea unei rude sau a unui terț despre faptul reținerii/detenției

Dreptul persoanei reținute la notificarea detenției sale către o terță parte aleasă de ea (un membru al familiei, un prieten, consulatul) este, în opinia CPT, una dintre cele trei garanții fundamentale⁵⁶ împotriva relelor tratamente, care trebuie aplicate de la începutul privării de libertate, indiferent de cum este aceasta descrisă în sistemul legal în cauză (reținere, arestare etc.).

⁵⁶ Celelalte două garanții fundamentale se referă la dreptul de a avea acces la un avocat și dreptul de a avea acces la doctor, inclusiv de a fi examinat, dacă persoana reținută o dorește, de un doctor ales de ea (suplimentar față de examinarea medicală realizată de doctorul solicitat de autoritățile polițienești). CPT Standards (CPT/Inf/E(2000)1 – Rev.2013), p. 6, <http://www.cpt.coe.int/en/docsstandards.htm>.

Acest drept vine să răspundă riscului de detenție necomunicată a persoanei reținute. Conform standardelor naționale⁵⁷, persoana care a întocmit procesul-verbal de reținere, imediat, dar nu mai târziu de 6 ore, este obligată să dea posibilitatea persoanei reținute să anunțe una din rudele apropiate sau o altă persoană, la propunerea reținutului, despre locul unde acesta este deținut sau o anunță singură.

În cazul în care persoana reținută este cetățean al unui alt stat, despre reținere se informează ambasada sau consulatul acestui stat, dacă persoana reținută o cere. Informarea persoanei străine reținute despre dreptul său de a înștiința reprezentanța diplomatică trebuie făcută într-o limbă pe care o înțelege.

Dacă persoana reținută este militar, se informează unitatea militară în care ea își îndeplinește serviciul militar sau centrul militar unde este la evidență, precum și una din rudele apropiate sau o altă persoană.

În cazuri excepționale, dacă aceasta o cere caracterul deosebit al cauzei, în scopul asigurării secretului etapei începătoare a urmăririi penale, cu consimțământul judecătorului de instrucție, înștiințarea despre reținere poate fi amânată pe un termen de pe până la 12 ore. Termenul de 12 ore curge din momentul autorizării amânării de către judecătorul de instrucție, iar înștiințarea se va face imediat după expirarea acestui termen în limitele a 72 de ore de la reținere.

În cazul reținerii minorului, persoana care efectuează urmărirea penală este obligată să comunice imediat despre aceasta procurorului și părinților minorului, persoanelor care îi înlocuiesc sau reprezentanților legali. În cazul minorului, amânarea înștiințării despre reținere nu este admisă.

În cazul în care, în urma reținerii persoanei, rămân fără supraveghere minori sau alte persoane pe care le are la întreținere ori bunurile acesteia, organul de urmărire penală este obligat să ia măsurile de ocrotire prevăzute de lege⁵⁸ și să informeze neîntârziat persoana reținută despre măsurile de ocrotire luate.

Legea nu stabilește modalitatea prin care are loc înștiințarea despre reținere, însă, luând în calcul durata scurtă a reținerii, este rezonabil ca înștiințarea să fie făcută printr-o modalitate care asigură informarea promptă a persoanelor indicate despre faptul reținerii. Un apel telefonic ar putea răspunde acestei așteptări.

Înștiințarea despre reținere trebuie să conțină date privind timpul și locul reținerii, locul aflării persoanei reținute (cu indicarea adresei și numărului de telefon al locului de detenție), numele ofițerului de urmărire penală în procedura căruia se află cauza penală privind persoana reținută⁵⁹.

⁵⁷ A se vedea Art. 173 din Codul de Procedură Penală.

⁵⁸ Pentru detalii a se vedea Art.189 din Codul de Procedură Penală.

⁵⁹ Raisa Botezatu, Igor Dolea, Dumitru Roman și alții. Codul de Procedură Penală. Comentariu. Cartier, 2005, p. 292.

Sugestii pentru persoanele care efectuează monitorizarea – în procesul de monitorizare acordați atenție următoarelor aspecte:

- Persoanele reținute sunt întrebate pe cine ar dori să înștiințeze despre faptul reținerii. Când este pusă această întrebare: la momentul reținerii, după aducerea la inspectoratul de poliție, după plasarea persoanei în izolatorul de detenție provizorie etc.?
- Cine este responsabil de înștiințarea rudelor sau altui terț despre reținere?
- În cât timp după reținere rudele sau alt terț au fost informate despre reținerea persoanei și locul de detenție a acesteia?
- Ce informație a fost oferită de către ofițerul de poliție care a înștiințat despre faptul reținerii?
- Prin ce modalitate a avut loc înștiințarea despre reținere?
- Dacă pe durata reținerii persoana a fost transferată în alt loc de detenție, acest fapt a fost comunicat rudelor sau altui terț?
- Dacă a avut loc amânarea înștiințării despre reținere, care au fost motivele acestei amânări? Cât de des au loc astfel de amânări?
- Solicitați ofițerul de poliție să vă explice care este modalitatea de înștiințare a unei reprezentanțe diplomatice despre reținerea cetățeanului acestei țări;
- Care este procedura înștiințării în cazul unui minor reținut?

Dreptul la examinare și asistență medicală

Dreptul la asistență medicală, pe lângă faptul că este esențial pentru persoanele care au nevoie de asistență și îngrijire medicală, reprezintă una dintre garanțiile fundamentale împotriva maltratării pentru oricare persoană aflată în custodia poliției. Astfel, este esențial ca acest drept să fie garantat de la etapa incipientă a detenției. Conform normelor legale naționale, persoana reținută urmează să fie supusă imediat examenului medical la intrarea și la ieșirea din locul de detenție⁶⁰.

Dreptul la examinarea și asistența medicală presupune câteva elemente esențiale:

⁶⁰ A se vedea Art. 175¹(2) din Codul de Executare (Legea nr. 443 din 24 decembrie 2004).

- **Promptitudine** – persoana reținută trebuie supusă prompt unui examen medical, imediat după intrarea în izolatorul de detenție provizorie al poliției, cel puțin din două motive: (a) pentru a constata starea sănătății persoanei reținute și a identifica necesitățile de intervenție și asistență medicală și (b) pentru a documenta orice leziuni corporale. Examenul medical este necesar a fi efectuat la orice intrare sau ieșire a persoanei reținute, indiferent de scopul acestei permutări.
- **Confidențialitate** – este unul dintre principiile de bază ale relației medic–pacient. În contextul locului de detenție, examinarea medicală este necesar a fi efectuată în condiții de confidențialitate, în absența angajaților izolatorului. De regulă, alte persoane decât personalul medical și persoana deținută nu trebuie să fie prezente la examinare. În situații excepționale, la solicitarea expresă a personalului medical, măsuri speciale de securitate ar putea fi întreprinse pentru a interveni în caz de necesitate (de exemplu, un ofițer de poliție se află în preajma spațiului unde are loc examinarea medicală și este disponibil să intervină în caz de solicitare). În această situație, trebuie să se asigure că examinarea medicală este confidențială. Personalul medical urmează să noteze în raportul/actul său numele și funcțiile fiecărei persoane prezente la examinarea medicală. În același timp, confidențialitatea se referă la conținutul dosarului medical al persoanei reținute. Personalul medical urmează să se asigure că persoanele neautorizate, inclusiv ofițerii de poliție, nu au acces la dosarele medicale (de exemplu, prin stocarea dosarelor medicale în spații care pot fi încuiate și/sau sigilate).
- **Libera alegere a medicului** – persoana reținută dispune de dreptul de a solicita examinarea medicală de către un medic independent, la alegerea sa, inclusiv din contul său, sau de către un medic legist⁶¹, suplimentar la orice alt examen efectuat de doctorul chemat de poliție. Polițiștii nu trebuie să încerce să filtreze astfel de solicitări⁶².
- **Condiții adecvate** – locul de detenție trebuie să asigure condiții adecvate pentru realizarea examenului medical, inclusiv un spațiu separat pentru acest scop, ustensile și mobilier de bază pentru realizarea sarcinilor personalului medical, medicamente și mijloace

pentru asistența medicală primară, aparat foto digital pentru documentarea promptă a diferitor leziuni, iluminare potrivită, acces la apă rece/caldă și canalizare.

- Întreaga informație referitoare la intervențiile și asistența medicală acordată urmează să fie **înscrisă în fișa medicală** a persoanei reținute și anexată la dosarul personal al deținutului. Rezultatele fiecărei examinări, declarațiile relevante ale deținutului și concluziile personalului medical trebuie înregistrate oficial de către personalul medical și puse la dispoziția deținutului și avocatului acestuia⁶³. La fel, datele privind asistența medicală acordată sunt înscrise într-un registru ținut în locul de detenție.
- **Personal medical calificat și independent** – fiecare izolator de detenție provizorie are în statele sale de personal postul de felcer. Acolo unde acest post este ocupat, felcerii, de regulă, sunt angajați cu normă redusă, ceea ce implică disponibilitate parțială a acestora pe parcursul zilei de lucru. Astfel, exercitarea dreptului la examinare și asistență medicală poate fi compromisă în afara orelor de lucru ale felcerilor. În caz de necesitate, asistența medicală este acordată de serviciile medicale de urgență. În situații excepționale, persoanele reținute sunt internate în spitalele publice pentru intervențiile medicale necesare.

Raportul cu privire la activitatea Mecanismului Național de Prevenire a Torturii în 2013, p. 25

Asigurarea acestor drepturi sau garanții contra torturii este dificilă în IP Comrat. Asta pentru că felcerul angajat în anul 2013 în instituție nu dispune de condiții adecvate de activitate. În biroul repartizat felcerului nu sunt create condiții minime pentru examinarea persoanelor reținute sau acordarea unui ajutor medical adecvat. Felcerul nu dispune de mobilier, inventar, frigider pentru păstrarea medicamentelor sau un pat pentru efectuarea procedurilor. Biroul în care acesta lucrează nu are geam, deoarece este amplasat în subsolul instituției. În asemenea condiții examinarea primară și acordarea asistenței medicale persoanelor deținute constituie un factor ce lezează demnitatea umană.

La fel, asigurarea dreptului la examinare și asistență medicală este o garanție pentru administrația și angajații locului de detenție împotriva plângerilor nefondate.

⁶¹ A se vedea Art. 175¹(2) și Art. 232(3) din Codul de Executare.

⁶² CPT Standards (CPT/Inf/E(2000)1 – Rev.2013), par. 42, p. 11.

⁶³ CPT Standards (CPT/Inf/E(2000)1 – Rev.2013), par. 38, p. 6.

Sugestii pentru persoanele care efectuează monitorizarea – în procesul de monitorizare acordați atenție următoarelor aspecte:

- Izolatorul de detenție provizorie dispune de personal medical? Care este nivelul de pregătire al personalului medical? De cât timp personalul medical activează în izolatorul dat?
- Care este orarul de lucru al personalului medical? Cum se asigură accesul la examinare medicală sau tratament în afara orarului de lucru al personalului medical?
- În ce condiții se acordă accesul la asistență medicală: există spațiu separat și confidențial pentru examinarea medicală; ce medicamente sunt disponibile în izolator; este permis ca persoanele deținute să dispună de medicamente proprii (în caz de necesitate)?
- Cum se asigură accesul la examinarea medico-legală?
- Cine participă, de regulă, la examinarea medicală?
- Care este mecanismul de referință al persoanelor reținute la instituțiile medicale publice (în caz de urgență)?
- Există registre în care se înscriu datele privind orice examinare sau intervenție medicală efectuată? Cine are acces la aceste registre? Unde sunt păstrate aceste registre?
- Ce date medicale se înscriu în dosarul personal al reținutului?
- În cât timp se reacționează la solicitarea reținutului de a avea asistență medicală?
- Când a avut loc prima întrevedere/examinare de către personalul medical?
- Persoana reținută a fost întrebată dacă are o anumită stare specifică a sănătății, care necesită a fi cunoscută (tratament specific, boli cronice sau curente, leziuni recente etc.)?
- Persoana reținută a înștiințat poliția despre o stare specifică a sănătății, care necesită a fi luată în calcul pe durata detenției în custodia poliției? Acest fapt a fost consemnat în procesul-verbal al reținerii? Personalul medical a fost înștiințat despre această situație?
- A avut loc examinarea reținutului la momentul plasării în izolatorul de detenție provizorie? Dacă au avut loc examinări medicale ulterioare, care a fost temeiul acestor examinări?
- Rugați personalul medical să descrie în 3 fraze ce înțelege prin confidențialitatea medic-pacient și cum asigură personalul medical confidențialitatea dintre medic și pacient.

Dreptul la asistență juridică

Orice persoană reținută are dreptul la asistență juridică prin intermediul unui avocat ales sau al unui avocat care acordă asistență juridică garantată de stat. Accesul la asistență juridică este esențial pentru persoana privată de libertate, în special în perioada reținerii, când persoana este vulnerabilă la diferite forme de abuz.

Standardele internaționale recomandă⁶⁴ ca accesul la avocat să fie asigurat de la începutul privării de libertate a persoanei, indiferent de statutul legal al persoanei. Exercițarea acestui drept nu trebuie să depindă de faptul recunoașterii formale a persoanei în calitate de bănuț, ci trebuie să se extindă asupra oricărei persoane care se află sub obligația legală de a se prezenta sau de a rămâne la secția de poliție, spre exemplu, în calitate de „martor” sau pentru „discuții informative”. La fel, dreptul la asistență juridică nu depinde de caracterul și gravitatea faptei.

CtEDO a opinat că dreptul la asistență juridică poate surveni în absența reținerii sau înainte de reținere, când libertatea de acțiune a persoanei a fost restricționată semnificativ⁶⁵. În continuare, CtEDO a statuat că dreptul la asistență juridică se aplică în cazul în care o persoană aflată în custodia poliției a fost tratată aparent ca un martor, deși în realitate era privită drept un bănuț⁶⁶.

Astfel, prezența avocatului prezumă o mai bună protecție la etapa reținerii prin informarea suplimentară a persoanei reținute despre drepturile sale, precum și apărarea mai eficientă decât în cazul în care persoana nu ar fi reprezentată.

NB! . . . . .

- Poliția nu este în drept să recomande cuiva invitarea unui anumit apărător.
- Persoana reținută are dreptul să se apere de sine stătător.

Dreptul la asistență juridică implică:

- **Informarea persoanei reținute** despre dreptul la asistență juridică și explicarea conținutului acestui drept – nu este suficient ca această informație să fie adusă doar în scris. Poliția trebuie să întreprindă toate măsurile rezonabile pentru a se asigura că persoana reținută este pe deplin conștientă despre dreptul său la apărare și, în măsura în care este posibil, înțelege implicațiile conduitei sale în timpul interogatoriului⁶⁷;

⁶⁴ CPT Standards (CPT/Inf/E(2000)1 – Rev.2013), par. 19-21, p. 15.

⁶⁵ A se vedea CtEDO, Hotărârea *Aleksandr Zaichenko c. Rusiei* din 18 februarie 2010.

⁶⁶ A se vedea CtEDO, Hotărârea *Brusco c. Franței* din 14 octombrie 2010.

⁶⁷ CtEDO, Hotărârea *Panovits c. Ciprului* din 11 decembrie 2008, par. 68.

- **Acces prompt** – în termen de până la 3 ore de la momentul priverii de libertate, orice persoană are dreptul la o întrevvedere cu avocatul. Motivele reținerii se aduc imediat la cunoștința persoanei reținute numai în prezența unui apărător ales sau a unui avocat de serviciu care acordă asistență juridică de urgență. Modalitatea de înștiințare trebuie să fie una adecvată situației și pe cât se poate de practică. Înștiințarea avocatului prin fax sau prin apelarea la numărul de telefon fix în afara programului de lucru despre faptul reținerii sau al desfășurării unor acțiuni de urmărire penală nu se potrivește în întregime cu caracterul prompt al notificării avocatului.
- **Participarea avocatului** la orice audiere sau acțiune de urmărire penală efectuată de către poliție pe durata reținerii – implicarea din start a avocatului în orice acțiune de urmărire penală nu este doar o modalitate de a preveni orice abuz din partea poliției, ci ar putea servi, de asemenea, drept garanție împotriva plângerilor nefondate împotriva acțiunilor sau inacțiunilor ofițerilor de poliție⁶⁸.
- **Întrevederea și comunicarea confidențială** dintre persoana reținută și avocatul său până la prima audiere – este esențial ca discuția dintre avocat și clientul său să aibă loc acolo unde nu poate fi auzită și văzută de către ofițerii de poliție.
- Persoana reținută poate **renunța la dreptul** său la asistență juridică⁶⁹. Standardele și bunele practici internaționale specifică următoarele condiții în acest sens⁷⁰:
  - decizia de a renunța la dreptul la asistență juridică trebuie să fie luată cu bună știință și să fie voluntară;

⁶⁸ Report of the visit of SPT to Maldives, CAT/OP/MDV/1, 26 February 2009, par. 62, http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CAT%2fOP%2fMDV%2f1&Lang=en

⁶⁹ A se vedea Art. 71 din Codul de Procedură Penală.

⁷⁰ *Early Access to Legal Aid in Criminal Justice Processes: A Handbook for Policymakers and Practitioners*. UNDP, UNODC, 2014; p. 55. CtEDO a accentuat că renunțarea trebuie nu doar să fie voluntară, ci trebuie să constituie, de asemenea, o renunțare asumată și conștientă. Înainte de a se afirma despre o persoană învinuită că aceasta a renunțat în mod implicit, prin propria conduită, la un drept important prevăzut de Articolul 6, trebuie să se demonstreze că ea putea să prevadă în mod conștient eventualele consecințe ale comportamentului său. Din punctul de vedere al Curții, un învinuit care și-a exprimat dorința să participe la urmărirea penală doar asistat de un avocat, nu ar trebui să fie audiat de către autorități până când asistența juridică este pusă la dispoziția sa, cu excepția cazului în care învinuitul inițiază el însuși comunicarea sau conversații ulterioare cu poliția sau cu procurorul. A se vedea Hotărârea *Pishchalnikov c. Rusiei* din 24 septembrie 2009, pag. 77-78.

- persoana reținută a fost consultată de către un avocat în ceea ce privește consecințele renunțării la dreptul la asistență juridică sau dispune de suficiente cunoștințe care îi permit să prevadă aceste consecințe;
- persoana reținută are suficientă capacitate pentru a înțelege consecințele renunțării;
- persoana reținută a fost informată despre posibilitatea de a revoca renunțarea la dreptul la asistență juridică.
- Dreptul la asistență juridică nu poate fi negat/neglijat, dacă persoana nu dispune de resurse pentru a achita serviciile avocatului. În cazul dat, persoana reținută beneficiază de **asistență juridică de urgență, garantată de stat**, care se acordă pe toată durata reținerii până la eliberarea persoanei reținute sau prezentarea ei în fața judecătorului de instrucție și reprezentarea în ședință pentru examinarea demersului cu privire la aplicarea arestării preventive. Asistența juridică de urgență se acordă indiferent de nivelul veniturilor persoanei reținute⁷¹.

Sugestii pentru persoanele care efectuează monitorizarea – aspecte problematice:

- În unele cazuri persoana reținută este informată într-o modalitate obscură despre dreptul la asistență juridică, deseori după prima audiere;
- Prezentarea cu întârziere nejustificată a avocatului ales sau a avocatului de serviciu care acordă asistență juridică de urgență;
- Există cazuri când clientul este neglijat de către avocat;
- Persoanelor reținute le sunt solicitate forțat și intimidant explicații verbale sau în formă scrisă, pentru o presupusă infracțiune și abia după aceasta este invitat un avocat pentru audierea oficială a persoanei, în calitate de bănuț;
- Audierea persoanei reținute de către poliție fără prezența avocatului;
- Semnarea de către avocat a actelor procesuale fără a fi nemijlocit prezent la desfășurarea acțiunii procesuale;
- Confidențialitatea comunicărilor client/avocat compromisă din cauza condițiilor inadecvate din izolatoarele de detenție provizorie;
- Reticența organului de urmărire penală de a permite întrevederea confidențială dintre persoana reținută și avocatul său;
- Avocatul nu insistă asupra unei întrevederi confidențiale cu persoana reținută/clientul său.

⁷¹ Pentru detalii a se vedea Legea nr. 198 din 26 iulie 2007 cu privire la asistența juridică garantată de stat și regulamentele Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat, <http://www.cnaigs.md/ro/acte-normative>

NB! .....

- În mod general, nerespectarea dreptului la asistență juridică nu poate fi compensată cu alte garanții procesuale, cum ar fi acordarea asistenței ulterioare de către un avocat sau natura contradictorie a procedurilor în desfășurare⁷².

Efectele încălcării drepturilor procesuale la etapa reținerii se pot face resimțite pe parcursul procesului penal, indiferent la ce etapă se află. Astfel, pentru a identifica dacă au avut loc încălcări ale drepturilor persoanelor în timpul reținerii, ar putea fi necesară monitorizarea proceselor de judecată și/sau interviuarea persoanelor care au trecut prin reținere și detenție în custodia poliției și au deja un alt statut procesual (de exemplu, învinuit, inculpat).

CtEDO, Marea Cameră (27 noiembrie 2008), Salduz c. Turciei, par. 55:

Dreptul la apărare va fi, în principiu, prejudiciat iremediabil dacă declarațiile incriminatoire făcute în timpul interogării de către poliție, fără a avea acces la un avocat, sunt utilizate pentru a obține o condamnare.

Sugestii pentru persoanele care efectuează monitorizarea – în procesul de monitorizare acordați atenție următoarelor aspecte:

- Informația despre asistența juridică garantată de stat este disponibilă public în incinta poliției?
- Cum are loc înștiințarea avocatului (inclusiv de serviciu) de către poliție despre necesitatea acordării asistenței juridice?
- Persoana reținută a fost informată în mod particular despre dreptul său la apărare și la asistența unui avocat?
- În cazul în care persoana reținută a spus că nu are nevoie de avocat, ce a făcut poliția? I-a fost explicată persoanei posibilitatea de a solicita asistența unui avocat oricând după?
- Persoana reținută are posibilitatea să înștiințeze avocatul său (dacă îl are) despre faptul reținerii? Cum are loc înștiințarea?
- În cât timp de la reținere poliția solicită prezența unui avocat în comparație cu momentul înregistrat de către avocat?
- Poliția a sugerat persoanei reținute vreun avocat?

- În cât timp după reținere a avut loc prima întrevedere dintre avocat și persoana reținută? Care au fost primele cuvinte ale avocatului de serviciu adresate persoanei reținute?
- Ce acțiuni de urmărire penală (eventual, de alt gen) cu participarea reținutului au fost efectuate de către poliție până la sosirea avocatului?
- A avut loc vreo comunicare/discuție între persoana reținută și poliție: despre ce s-a discutat și cum aceasta a fost înregistrată? Avocatul a solicitat/avut acces la aceste înregistrări?
- Ce comportament a avut avocatul de serviciu în raport cu beneficiarul de asistență juridică de urgență? S-a sugerat/insistat asupra încheierii unui contract separat cu avocatul?
- Avocatul de serviciu a pretins vreo remunerare suplimentară?
- Ce comportament a avut avocatul de serviciu în raport cu poliția?
- Avocatul a discutat cu clientul său despre dreptul acestuia la tăcere sau alte drepturi procesuale?
- De câte ori persoana reținută a avut întrevederi cu avocatul pe durata aflării în custodia poliției? În ce condiții/circumstanțe au avut loc aceste întrevederi?
- Cum a reacționat avocatul la solicitarea de a avea întrevederi confidențiale cu persoana reținută?
- Cum s-a prezentat avocatul în fața judecătorului de instrucție?
- Rugați persoana reținută să vă expună trei fraze/lucruri importante relatate de către avocat.

⁷² CtEDO, Marea Cameră, Hotărârea *Salduz c. Turciei* din 27 noiembrie 2008, par. 58.

ORGANIZAREA PROCESULUI DE MONITORIZARE

Activitatea de monitorizare a locurilor de detenție necesită dedicația și angajamentul organizației neguvernamentale. O activitate temporară în acest segment poate fi contraproductivă și, cel mai probabil, va afecta într-un final credibilitatea organizației și a echipei de monitorizare. O serie de aspecte necesită a fi luate în calcul în acest sens.

Profilul organizației neguvernamentale

Promovarea și respectarea drepturilor omului trebuie să fie valoarea de bază a organizației. Activitatea de monitorizare a respectării drepturilor omului trebuie să fie reflectată în actele constitutive ale organizației, ceea ce va fundamenta profilarea organizației pe acest gen de intervenții. Luând în calcul specificul activității de monitorizare, specializarea organizației poate constitui un avantaj substanțial. În acest caz, autoritățile statului vor discuta cu o organizație dedicată și profesionistă, ceea ce sporește șansele ONG-ului de a obține accesul în locurile de detenție din custodia poliției pentru a desfășura activitatea de monitorizare și de a purta un dialog constructiv cu persoanele responsabile privind deficiențele identificate.

Resursele organizației neguvernamentale

Un program de monitorizare necesită resurse umane și financiare suficiente. Înainte de a iniția un program de monitorizare este necesar de a evalua capacitățile organizației de a realiza acest program. Specializarea ONG-ului contribuie la constituirea și menținerea unei echipe profesionale, precum și la mobilizarea resurselor financiare necesare prin granturi, donații și alt gen de contribuții. Organizația neguvernamentală trebuie să examineze atent oportunitatea de a recepționa fonduri sau alt tip de suport din surse guvernamentale, care în anumit context pot fi invocate pentru a contesta credibilitatea procesului de monitorizare și a rezultatelor acestuia.

Prioritizarea activității

Monitorizarea tuturor locurilor de detenție din custodia poliției este o activitate multidimensională. Aceasta implică resurse care, de regulă, nu sunt disponibile organizațiilor neguvernamentale. În acest sens, ONG-ul trebuie să-și definească prioritățile și să organizeze activitatea sa în limitele angajamentului asumat, ale resurselor disponibile, precum și să ia în calcul atitudinea autorităților față de activitatea organizațiilor din domeniul drepturilor omului. Prioritățile se pot axa pe diferite criterii, inclusiv pe categoriile de persoane deținute (în funcție de vârstă, sex, apartenență la o minoritate etc.), pe locul de detenție (poliție, penitenciar, instituții psihiatrice etc.), pe aria geografică (anumite regiuni cu probleme specifice, orașe principale etc.).

Este util ca programul de monitorizare să fie corelat cu planurile și programele de monitorizare ale altor structuri competente de a monitoriza respectarea drepturilor omului de către poliție. În acest fel, are loc o mai bună coordonare între actorii implicați în procesul de monitorizare a drepturilor omului, dar și se evită suprasolicitarea locurilor de detenție din custodia poliției.

Activitatea în rețea

Organizația neguvernamentală poate îmbunătăți eficiența activității de monitorizare a locurilor de detenție prin constituirea de/participarea în rețele de organizații, specializate pe acest domeniu. Pe de o parte, aceasta deschide accesul la resurse umane și intelectuale diverse, pe de altă parte, o rețea de organizații poate fi mai convingătoare în dialogul cu autoritățile, ceea ce într-un final poate facilita procesul de monitorizare.

Autorizarea accesului în locurile de detenție ale poliției

Organizațiile neguvernamentale nu dispun de dreptul statutar de a avea acces direct și neîngrădit la locurile de detenție ale poliției. Această deficiență poate fi depășită prin stabilirea unui parteneriat durabil atât cu Ministerul Afacerilor Interne, cât și cu Inspectoratul General al Poliției și administrația locurilor de detenție. Implicarea diferitor actori de pe scara ierarhică este benefică, deoarece responsabilizează fiecare actor în parte și diminuează potențialele conflicte.

Acordarea accesului ONG-urilor în locurile de detenție din custodia poliției pentru a desfășura activitatea de monitorizare are o serie de avantaje⁷³, care necesită a fi explicate autorităților responsabile:

- ONG-ul asistă organele statului în realizarea unei sarcini dificile și delicate;
- ONG-ul poate contribui la sporirea încrederii publice și exclude potențialele zvonuri despre locurile de detenție prin asigurarea unei supravegheri externe asupra funcționării acestei instituții;
- Se îmbunătățește imaginea statului, atât pe interior, cât și pe exterior, printr-o măsură concretă – acordarea accesului în locurile de detenție – orientată spre a garanta respectarea drepturilor omului.

⁷³ Monitoring Places of Detention: A Practical Guide for NGOs. Association for the Prevention of Torture (APT) and OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), 2002; p. 38-40. <http://apt.ch/en/resources/monitoring-places-of-detention-a-practical-guide-for-ngos-2002/?cat=62>

Sugestii pentru persoanele care efectuează monitorizarea:

- Este util ca până la începerea activităților de monitorizare (chiar dacă acestea nu presupun vizitarea IDP-urilor) să aveți o discuție cu administrația inspectoratului de poliție, pentru a le explica obiectivele propuse, mandatul persoanelor care efectuează monitorizarea, activitățile planificate etc.
- Discuția dată va permite, de asemenea, evitarea unor potențiale conflicte, în special atunci când activitățile de monitorizare urmează a fi desfășurate în nemijlocita apropiere de inspectoratul de poliție.

Planificarea

Monitorizarea respectării drepturilor persoanelor reținute nu este, de regulă, o activitate spontană. Buna desfășurare a procesului de monitorizare depinde de o planificare prealabilă bazată pe o metodologie clară, indiferent dacă monitorizarea este o activitate înscrisă în mandatul organizației sau este o activitate motivată de implementarea unui program/proiect. Organizația trebuie să predefinească elementele procesului pentru a evita erori de bază în procesul de monitorizare (de exemplu, formularea neadecvată a întrebărilor pentru interviuri, utilizarea unei metodologii care nu corespunde necesităților proiectului, capacităților organizației sau resurselor disponibile).

Planificarea va ajuta la:

- Definirea metodologiei care va fi aplicată;
- Dezvoltarea instrumentarului relevant;
- Evaluarea resurselor disponibile;
- Crearea expertizei necesare pentru procesul de monitorizare;
- Stabilirea duratei procesului de monitorizare;
- Determinarea acțiunilor ulterioare procesului de monitorizare.

NB! .....

- Nu există circumstanțe ideale pentru monitorizare;
- Persoanele care efectuează monitorizarea trebuie să rămână flexibile și să se adapteze la noile condiții (de exemplu, deficiențe în comunicare cu beneficiarii, informație nouă relevantă);
- Utilizați rațiunea critică pentru a evalua noile circumstanțe și pentru a devia de la protocolul prestabilit, în caz de necesitate.

Definirea metodologiei

Metodologia de monitorizare determină modul de operare al echipei de monitorizare, luând în calcul particularitățile procesului propus. Metodologia răspunde la întrebarea „ce” va fi monitorizat și „cum” va fi organizată monitorizarea. Ea descrie desfășurarea pas cu pas a procesului, în funcție de variabilele incluse (de exemplu, grupul-țintă, aria geografică, dreptul procesual supus monitorizării), definește instrumentarul și cadrul de resurse ce urmează a fi utilizat.

Dezvoltarea instrumentarului

Metodologia de monitorizare a drepturilor omului include, de regulă, colectarea datelor și a altor informații relevante de la persoanele care sunt abuzate sau martori ai abuzurilor și de la persoane care sunt considerate responsabile pentru încălcări sau reacționează la aceste încălcări. Acest proces de colectare a informației este deseori realizat prin interviuri individuale în combinație cu alte metode precum ar fi revizuirea și analiza documentelor sau observarea directă a proceselor și evenimentelor. Astfel, desfășurarea procesului de monitorizare se bazează pe instrumentele dezvoltate pentru scopul monitorizării sau adaptate la acesta. Instrumentarul oferă echipei de monitorizare mijloacele prin care informația este colectată și analizată din perspectiva obiectivelor propuse. Pentru monitorizarea respectării drepturilor persoanelor reținute ar putea fi utile următoarele instrumente de monitorizare:

- (a) colectarea și analiza documentelor,
- (b) interviul,
- (c) chestionarul,
- (d) observarea directă prin vizitarea locurilor de detenție⁷⁴.

Utilizarea unui singur instrument ar putea limita identificarea spectrului de probleme cu care se confruntă persoanele reținute pe perioada aflării în custodia poliției. Astfel, în funcție de resursele disponibile, este recomandabilă utilizarea unui număr cât mai mare de instrumente pentru a asigura identificarea și documentarea obiectivă și integrală a încălcărilor drepturilor persoanelor la etapa reținerii.

Evaluarea resurselor

Orice activitate de monitorizare implică alocarea resurselor necesare pentru buna desfășurare a procesului. Atât resursele materiale (de exemplu, salarii, echipamente, alte bunuri), cât și cele nemateriale (de exemplu, timpul, reputația, expertiza organizației) sunt la fel de importante. Anu-

⁷⁴ Monitorizarea locurilor de detenție aflate în custodia poliției nu este obiectul prezentului ghid. Cu toate acestea, referințe la anumite aspecte ale monitorizării locurilor de detenție sunt inserate în text, acolo unde se consideră necesar și util.

mite activități pot fi desfășurate cu maximă eficiență fără a implica resurse materiale substanțiale. De exemplu, implicarea voluntarilor în procesul de monitorizare permite acoperirea unui areal sau număr de persoane mai mare decât ar fi posibil prin implicarea doar a resurselor umane ordinare ale organizației.

NB! .....

- : Nu este sarcina organizației neguvernamentale de a acoperi prin procesul de monitorizare toate persoanele care sunt reținute sau toate locurile de detenție din custodia poliției. În același timp, organizația va tinde spre acumularea volumului necesar de informație dintr-un număr reprezentativ de surse.

Crearea expertizei necesare

Procesul de monitorizare tinde să fie profesionalizat. Astfel, este util ca membrii echipei de monitorizare fie să reprezinte profilurile relevante, fie să dețină suficiente cunoștințe și abilități pentru desfășurarea de o manieră profesionistă și cu credibilitate a sarcinilor propuse. Profilul expertizei poate varia în funcție de obiectivele propuse și de metodologia abordată.

Stabilirea duratei monitorizării

Monitorizarea respectării drepturilor procesuale la reținere nu este o activitate care se consumă odată cu primul interviu sau prima vizită în locul de detenție. Dimpotrivă, este o activitate care durează (de regulă, câteva luni sau an(i)), desfășurată pentru a colecta aceleași date la intervale regulate de timp. În cazul dat, monitorizarea permite identificarea în timp a tendințelor mecanismelor/modului de încălcare a drepturilor procesuale. În același timp, monitorizarea este un proces care se finalizează la o anumită etapă, iar constatările sunt reflectate într-un raport de monitorizare.

Durata monitorizării poate fi configurată de factori variați controlabili (de exemplu, numărul de persoane intervievate, periodicitatea vizitelor în izolatoarele de detenție provizorie, numărul membrilor de echipă etc.) sau incontrolabili (de exemplu, rezistența instituțională a poliției, reticența persoanelor reținute de a se implica în procesul de monitorizare, factori naturali etc.). În acest caz, este util să se ajungă la un echilibru dintre necesități și posibilități. De exemplu, un proces de monitorizare care durează o perioadă mai lungă de timp poate oferi mai multe date și informații, dar, totodată, poate diminua din relevanța acestor date.

NB! .....

- : Relatările repetitive ale diferitor persoane sau reducerea fluxului de informații noi pot indica necesitatea finalizării procesului de monitorizare.

Determinarea acțiunilor ulterioare

Raportul de monitorizare nu este, de regulă, finalitatea în sine a procesului de monitorizare. Schimbarea, pe care raportul o poate genera, este ceea ce se așteaptă în mod normal de la această activitate. Astfel, monitorizarea nu finalizează odată cu întocmirea și prezentarea raportului de monitorizare; ea implică o serie de activități conexe (advocacy, sensibilizarea publicului, litigare strategică etc.), menite fie a amplifica impactul, fie a motiva/suține schimbările solicitate/propuse. Luând în calcul posibilitățile existente, este util să se determine la această etapă care tipuri de activități ulterioare monitorizării pot fi realizate de către organizație, astfel încât monitorizarea să ia în calcul și specificul/necesitățile proceselor ulterioare prin colectarea datelor relevante, stabilirea contactelor, identificarea conexiunilor.

Colectarea și analiza documentelor

Colectarea și analiza documentelor presupune acumularea de date primare sau date procesate de terțe persoane, relevante pentru procesul de monitorizare desfășurat, și analiza acestora prin prisma obiectivelor propuse. Această activitate poate constitui o etapă (pregătitoare/de informare) a procesului de monitorizare, dar poate constitui și un instrument separat de documentare a încălcării drepturilor procesuale la etapa reținerii.

Colectarea și analiza documentelor permite determinarea preliminară a spectrului de probleme care se invocă cel mai des în legătură cu reținerea și detenția de către poliție, contribuind astfel la definirea cadrului general pentru monitorizare. Sursele pentru procesul de informare pot fi variate. Acestea pot include, dar nu se limitează la:

- **legi și alte acte normative** care reglementează detenția în custodia poliției, inclusiv normele legale privind reținerea, drepturile persoanelor reținute, împuternicirile poliției, normele de conduită, organizarea locului de detenție, procedurile implicate etc.;

NB! .....

- : Instrucțiunea privind funcționarea locurilor de detenție ale poliției **nu este** în prezent un document public.
- **strategii și planuri de acțiuni** relevante domeniului dat;
- **rapoarte publice și recomandări** privind situația drepturilor omului în custodia poliției, emise la nivel național (rapoarte ale Avocatului Poporului, ale ONG-urilor specializate, ale Consiliului pentru Prevenirea Torturii etc.) și internațional (rapoartele CPT, rapoartele Raportorului Special ONU, rapoarte ale altor misiuni de evaluare *ad hoc* etc.);

- **articole și investigații jurnalistice** privind activitatea locului de detenție, respectarea drepturilor procesuale ale persoanelor reținute etc.;
- **hotărâri judecătorești** ale instanțelor naționale și internaționale privind respectarea drepturilor omului;
- **plângeri individuale** privind respectarea drepturilor procesuale la reținere de către poliție, depuse la autoritățile/organele relevante;
- **statistici** oficiale și/sau alternative;
- **proces-verbale ale reținerii**.

Informația poate fi disponibilă din surse publice (de exemplu, rapoarte publice și recomandări, acte normative etc.), dar poate fi acumulată și din surse private, acordată în mod special de persoana reținută, avocatul său sau rudele sale (de exemplu, copii ale procesului-verbal de reținere, certificatul de eliberare, acte medicale etc.).

Este esențial ca membrii echipei de monitorizare să fie documentați în ceea ce privește standardele internaționale și/sau regionale aplicabile, precum și în ceea ce privește particularitățile pentru unele categorii de persoane deținute (de exemplu, copii, femei, persoane cu dizabilități).

Persoanele care efectuează monitorizarea trebuie să fie conștiente că unii indivizi, participanți ai procesului de monitorizare, ar putea încerca să le manipuleze prin prezentarea unei informații eronate sau prin abținerea de a oferi toată informația de care dispun. Astfel, informația acumulată prin interviu necesită a fi coroborată/verificată cu alte date colectate din alte surse pentru a aprecia acuratețea și credibilitatea acesteia.

Un test comun de valabilitate este de a evalua dacă informația în sine este logică sau de a o compara cu alte fapte cunoscute, luând în calcul principiul că informația trebuie să fie concordantă cu materialele acumulate din **cel puțin trei surse independente**.

NB! .....

- Delimitați valabilitatea informației de credibilitatea sursei. O sursă credibilă poate oferi informație inexactă și viceversa.

Registre

Un aspect important ține de informarea privind categoriile de **registre** pe care administrația locului de detenție este obligată statutar să le țină. În IDP-uri pot fi ținute diferite registre, dintre care unele sunt legate de detenția persoanelor reținute (de exemplu, registrul de evidență a persoanelor

reținute, registre medicale), iar altele se referă la funcționarea izolatorului (de exemplu, registrul de primire/predare a serviciului, registre privind vizitele, registrul pentru aplicarea măsurilor speciale).

Registrele privind detenția persoanelor reținute ar trebui să conțină informație referitoare la identitatea persoanei, temeiul detenției, date despre starea sănătății, înscrieri privind timpul plasării în și eliberării din detenție, enumerate în ordine cronologică, date ce țin de intrarea și ieșirea din celule și motivul ieșirii, precum și orice altă activitate efectuată pentru sau cu participarea persoanei reținute. Registrele date trebuie să fie disponibile pentru angajații responsabili în orice timp, pentru a putea face înscrierile de rigoare.

Convenția internațională cu privire la protecția tuturor persoanelor contra disparițiilor forțate (20 decembrie 2006), Art. 17.3:

3. Fiecare Stat Parte trebuie să asigure stabilirea și menținerea unui sau mai multor registre sau forme de evidență oficiale actualizate ale persoanelor private de libertate, care, în baza cererii, sunt puse prompt la dispoziția oricărei autorități judiciare sau oricărei alte autorități sau instituții competente, autorizate prin legislația Statului Parte dat sau prin orice instrument juridic internațional la care Statul dat este parte. Informația conținută în aceste registre trebuie să includă cel puțin:

- (a) Identitatea persoanei private de libertate;
- (b) Data, ora și locul unde persoana a fost privată de libertate și identitatea autorității care a privat persoana de libertate;
- (c) Autoritatea care a ordonat privarea de libertate și motivele privării de libertate;
- (d) Autoritatea responsabilă de supravegherea privării de libertate;
- (e) Locul privării de libertate, data și timpul admiterii în locul de privat de libertate și autoritatea responsabilă de locul privării de libertate;
- (f) Elemente privind starea sănătății persoanei private de libertate;
- (g) În caz de deces în perioada privării de libertate, circumstanțele și cauza decesului, precum și destinația cadavrului;
- (h) Data și ora eliberării sau a transferului într-un alt loc de detenție, destinația și autoritatea responsabilă pentru transfer.

Sugestii pentru persoanele care efectuează monitorizarea – în procesul de monitorizare acordați atenție următoarelor aspecte:

- De regulă, registrele care nu sunt completate cu acuratețe sau conțin un număr mare de erori sau lacune sunt un motiv pentru suspiciune. La fel, inconsistențele în registre pot evidenția anumite probleme sistemice sau la nivel de politici, relevante pentru activitatea de monitorizare⁷⁵.
- Deținuții a căror prezență în inspectoratul de detenție nu este înregistrată sunt, de regulă, expuși riscului abuzurilor.
- Fiți atenți la înscrierile cu creion simplu, corectări sau ștersături, la spațiile nejustificate dintre fiecare înscriere în registru.
- Prezența constantă în registre a timpului rotunjit (de exemplu, 07.20, 11.15, 18.45) poate indica faptul că timpul înscris este inexact. Înregistrarea inexactă a timpului detenției poate rezulta în detenția persoanei în custodia poliției pentru o perioadă mai lungă decât prevede legea.
- Verificați datele din registru în ansamblu. De exemplu, dacă o persoană a fost reținută într-un loc care este departe de locul de detenție, iar în registru este indicat că a fost adusă în IDP după o perioadă scurtă de la reținere, acest fapt poate genera suspiciuni. La fel, puteți corobora timpul reținerii înscris în registru cu cel indicat în dosarul personal al reținutului.
- Fiți atenți la momentul eliberării din detenție. Eliberarea persoanei exact la expirarea termenului legal de reținere poate trezi suspiciuni.

Pregătiți:

Echipa de monitorizare

Echipa de monitorizare este forța motrice a procesului de monitorizare, care se fundamentează pe capacități profesionale specifice. Spectrul de cunoștințe și abilități include, dar nu se limitează la domenii precum dreptul, medicina, psihologia, comunicarea verbală și non-verbală, negocierea. În măsura în care membrii echipei de monitorizare sunt implicați ad-hoc, este rezonabilă o discuție/instruire preliminară, prin care să se explice elementele importante ale activității desfășurate: obiective propuse, instrumente care vor fi utilizate, grupul-țintă etc.

⁷⁵ Monitoring Police Custody: A Practical Guide, p. 46-56.

Mărimea echipei de monitorizare va fi decisă de la caz la caz, în funcție de sarcinile propuse, timpul și resursele disponibile. Este rezonabil ca echipa de monitorizare să nu fie constituită dintr-un număr prea mare de membri; echipele din două persoane ar putea fi potrivite pentru procesul de monitorizare.

NB! .....

- Este recomandabil ca echipa de monitorizare să fie constituită atât din bărbați, cât și din femei. Lucrul acesta este esențial, în special în cazul când există posibilitatea de a întâlni persoane de ambele sexe, deținute în custodia poliției;
- Stabilitatea echipei de monitorizare poate fi un element de succes al activității de monitorizare;
- Dacă este posibil, nu vă limitați la constituirea unei singure echipe de monitorizare.

Membrii echipei de monitorizare trebuie să fie obiectivi, imparțiali și liberi de orice conflict de interese. La stabilirea componenței echipei de monitorizare urmează să se acorde atenție eventualelor **incompatibilități și conflicte de interese** ale membrilor echipei cu activitatea care urmează a fi desfășurată. Astfel, pentru a nu compromite credibilitatea echipei și a organizației, este recomandabil ca membrii echipei de monitorizare:

- să nu fie soț/soție sau rude (fie de sânge, fie prin afinitate) cu reprezentanții administrației sau oricare alt angajat al inspectoratului de poliție și al izolatorului de detenție provizorie;
- să nu fie soț/soție sau rude (fie de sânge, fie prin afinitate) cu persoanele deținute în custodia poliției la momentul monitorizării;
- să nu aibă orice alt interes personal.

O atenție specială trebuie acordată selectării în calitate de membri ai echipei de monitorizare a persoanelor care fie au fost reținute și deținute de poliție, fie sunt foști angajați ai poliției. Deși experiența acestor persoane poate constitui o resursă importantă în activitatea de monitorizare, participarea lor poate fi invocată la contestarea rezultatelor activității de monitorizare sau pentru a interzice accesul în locul de detenție al poliției în cazul în care se planifică o vizită în izolatorului de detenție provizorie al poliției pentru a observa direct procesele implicate.

NB! .....

- Credibilitatea și imaginea membrului echipei de monitorizare influențează credibilitatea și imaginea organizației, dar și a rezultatelor procesului de monitorizare.

Rolurile și responsabilitățile în cadrul echipei necesită a fi divizate în prealabil. Astfel, un membru al echipei va fi desemnat în calitate de lider de echipă, care va avea rol de coordonare a activității de monitorizare.

Valoarea adăugată a voluntarilor

Nu ezitați să implicați voluntarii în procesul de monitorizare. Implicarea voluntarilor poate contribui la sporirea eficienței resurselor disponibile prin majorarea arealului sau a numărului de persoane incluse în procesul de monitorizare. În același timp, voluntarii au nevoie de instruire și ghidaj. Astfel, organizația trebuie să fie gata să investească timp și resurse pentru selectarea și pregătirea voluntarilor în scopul asistării sau desfășurării procesului de monitorizare.

Aspecte logistice

Este recomandabil ca fiecare membru al echipei de monitorizare să dispună de carnet, pixuri sau creioane, apă, șervețele de hârtie. Asigurați-vă că telefonul mobil are bateria încărcată.

În cazul în care se efectuează o vizită în IDP, este important ca fiecare membru al echipei să cunoască lista obiectelor interzise în locul de detenție al poliției, pentru a evita potențialele conflicte cu administrația locului de detenție.

Acte de identitate și permise de acces

Este recomandabil ca fiecare membru al echipei de monitorizare să aibă asupra sa un act de identitate (buletin de identitate, pașaport, permis de conducere etc.) pentru a evita situații delicate în raport cu poliția. La fel, în cazul unei vizite de monitorizare în IDP, membrii echipei de monitorizare trebuie să dispună de copii sau, dacă este posibil, originalul actului care autorizează accesul echipei de monitorizare în locul de detenție din custodia poliției: acord de colaborare, scrisoare de însoțire, permis de trecere, corespondență recentă cu administrația locului de detenție etc. Documentația care autorizează accesul în locul de detenție trebuie să fie disponibilă și prezentată în cadrul fiecărei vizite, chiar dacă inspectoratul respectiv de poliție este vizitat regulat.

Persoane de contact

Este util ca membrii echipei de monitorizare să dispună de datele persoanei de contact din Ministerul Afacerilor Interne sau Inspectoratul General al Poliției, la care să se apeleze în caz de necesitate. Activând într-o instituție ierarhizată, ofițerii de poliție de un rang inferior ar putea fi mai cooperanți în cazul în care membrii echipei de monitorizare vor avea acceptul de la structurile ierarhic superioare.

Ținuta vestimentară

Gestionarea percepțiilor este extrem de importantă pentru activitatea de monitorizare. Membrii echipei de monitorizare trebuie să evite situațiile care pot genera percepții eronate despre persoana lor, ceea ce poate sub-

mina activitatea de monitorizare⁷⁶. Subiectul ținutei vestimentare corecte implică un șir de capcane. Nu există o regulă de aur în ceea ce privește ținuta vestimentară. Deseori, ținuta vestimentară este mai importantă pentru interlocutorii membrilor echipei de monitorizare. Astfel, observatorii vor fi luați mai serios în seamă dacă ei vor demonstra o ținută vestimentară potrivită mediului în care își desfășoară activitatea. În același timp, este recomandabilă evitarea unei ținute vestimentare militariste sau a unei vestimentații care ar putea induce în eroare interlocutorul privind apartenența membrului echipei de monitorizare.

Ținuta vestimentară este importantă și în raport cu angajații poliției, care își manifestă imaginea și statutul prin uniformă și alte însemne, legate de rang. Chiar dacă ofițerii de poliție sunt îmbrăcați în haine obișnuite, rangul acestora este deseori indicat de maniera ținutei vestimentare: cu cât rangul este mai înalt, cu atât ținuta vestimentară este mai oficială.

Pregătirea psihologică (interviu)

Pe lângă aspectele materiale, o atenție separată necesită pregătirea psihologică/morală a membrilor echipei de monitorizare. Este util ca membrii echipei să țină cont de o serie de factori⁷⁷:

- activitatea de monitorizare este, în esență, intruzivă – persoanele care efectuează monitorizarea au acces în locuri și spații care rareori sunt supuse unei supravegheri independente. Aceasta este valabil în special în ceea ce privește poliția, unde caracterul secret (uneori din necesitate) și suspiciunea față de cei din exterior fac parte din cultura corporativă. În consecință, este probabil că sosirea echipei de monitorizare va fi tratată cu precauție și puțin entuziasm. Cu toate acestea, observatorii nu trebuie să vină cu preconceptii în raport cu ofițerii de poliție, ceea ce ar putea conferi o dinamică contraproductivă vizitei de monitorizare;
- este necesar ca scenariile pentru diferite situații de criză să fie convenite în prealabil, pentru a evita astfel de conversații în prezența persoanelor deținute sau a angajaților locului de detenție;
- membrii echipei de monitorizare trebuie să deprindă cum să proiecteze un simț al autorității și încrederii în raport cu angajații poliției. Polițiștii sunt deprinși să fie factori principali și să exercite puterea. În cadrul activităților de monitorizare este important ca observatorii să preia inițiativa și să afirme independența lor în raport cu poliția printr-o modalitate neagresivă și fermă;
- observatorii trebuie să fie deschiși și prompti în permanență.

⁷⁶ Monitoring Police Custody: A Practical Guide, p. 27.

⁷⁷ Monitoring Police Custody: A Practical Guide, p. 29-30.

Instrumentarul

Chestionarul

Chestionarul presupune un set de întrebări prestabilite, la care se răspunde, de regulă, în formă scrisă. Astfel, utilizarea chestionarelor ar putea permite captarea informațiilor din surse variate, implicând resurse relativ mai mici din partea organizației. Pe de altă parte, un volum important de timp și de resurse necesită a fi alocat pentru procesarea datelor colectate din răspunsurile la chestionare. Chestionarele ar putea fi instrumentul potrivit pentru colectarea datelor primare, care să orienteze ulterior procesul de monitorizare în direcția necesară.

La fel, participanții la procesul de monitorizare s-ar putea simți mai comod să răspundă *off-line* la întrebări, în special deoarece chestionarea este, de regulă, anonimă și implică un timp relativ scurt.

În funcție de ponderea pe care o acordați chestionării în procesul de monitorizare, adaptați setul de întrebări în raport cu destinatarul, categoria de informație solicitată, timpul necesar pentru completarea chestionarului. Cu cât chestionarul tinde să fie mai detaliat, cu atât mai mult timp va fi necesar pentru completarea sa, ceea ce la rândul său poate diminua din elanul/interesul persoanei care urmează să completeze chestionarul.

Astfel, utilizarea chestionarelor prezintă un șir de riscuri:

- chestionarele ar putea fi neglijate de către destinatarii acestora;
- destinatarii ar putea oferi răspunsuri incomplete;
- datele oferite ar putea fi denaturate sau subiective.

NB! .....

- : Informația obținută prin intermediul chestionarelor necesită a fi confirmată prin date din alte surse.

Interviul

Interviul este unul dintre cele mai uzuale instrumente pentru colectarea informației/datelor de la individ în procesul de monitorizare. Interviul permite captarea din prima sursă a faptelor, experiențelor, percepțiilor sau impresiilor individuale. Utilizarea interviului necesită abilități profunde de comunicare, analiză și de stabilire a relațiilor interpersonale.

Interviul nu este o simplă chestionare verbală. Acesta este un instrument care, fiind utilizat corect, poate oferi informații altfel inaccesibile. Datele colectate prin interviu contribuie la determinarea a ceea ce s-a întâmplat (sau nu s-a întâmplat), pentru a stabili dacă o încălcare a drepturilor a avut loc și cine este responsabil pentru aceasta. Din aceste considerente, interviul:

- necesită o pregătire adecvată din partea echipei de monitorizare,
- trebuie adaptat la specificul fiecărui grup de intervieuați,
- implică flexibilitate și diligență din partea echipei de monitorizare.

Pentru ca interviul să aibă eficiență maximă, este necesar ca **pregătirea** pentru interviuri să fie minuțioasă. Documentarea preliminară privind aspectele legate de reținere și procesele implicate, inclusiv standardele internaționale și naționale, este esențială. Membrii echipei de monitorizare urmează să se familiarizeze cu orice informație disponibilă, inclusiv materiale privind contextul în care activează poliția și IDP-urile, terminologie, abrevieri, probleme practice identificate anterior etc.

Setul de întrebări urmează a fi pregătit în prealabil și formulat în conformitate cu obiectivele monitorizării și metodologia propusă, luând în calcul specificul grupului interviuat. De exemplu, diferite seturi de întrebări vor fi puse persoanelor reținute, rudelor persoanelor reținute, ofițerilor de poliție, avocaților, judecătorilor de instrucție etc.

Este recomandabil ca întrebările să se concentreze pe acea categorie de informație care este necesară pentru monitorizare și pe care grupul vizat o poate oferi. Întrebările privind alte aspecte ale vieții și activității persoanei interviuate urmează a fi evitate. De exemplu, este puțin probabil ca ofițerul de poliție să dea răspuns la întrebări legate de procesul penal sau contravențional în cadrul căruia a fost reținută persoana (confidențialitatea procesului), însă ar putea fi mai deschis întrebărilor legate de procedura de reținere și modul în care a acționat în anumite circumstanțe.

Echipele care va realiza interviul trebuie să dea dovadă de flexibilitate, în caz de necesitate. Setul de întrebări poate fi adaptat/modificat în funcție de evoluția interviului, circumstanțele în care are loc, receptivitatea interviuatului, specificul grupului vulnerabil din care face parte interviuatul și alți factori care ar necesita adaptabilitate.

NB! .....

- : Includeți întrebări orientate pe acumularea informației despre felul în care o situație particulară ar putea afecta în mod separat bărbații și femeile. Dimensiunea de gen a unei încălcări rămâne, de regulă, invizibilă, dacă nu este cercetată în modul corespunzător.

Un alt aspect este identificarea grupului-țintă. Pentru a evita confuziile și situațiile neplăcute, definiți în prealabil ce categorie de persoane veți intervieva: bărbați, femei sau ambele genuri; minori, tineri sau adulți; cetățeni ai Republicii Moldova sau străini etc.

NB! .....

- : Cu cât numărul persoanelor interviuate este mai mare, cu atât credibilitatea constatărilor și a concluziilor va fi mai mare.

Specificul activității de monitorizare a respectării drepturilor procesuale la reținere, precum și accesul limitat al ONG-urilor în locurile de detenție din custodia poliției necesită creativitate pentru a realiza interviurile planificate. Astfel, chiar dacă membrii echipei de monitorizare nu pot avea acces liber în izolatoarele de detenție provizorie pentru a discuta cu persoanele reținute, se pot institui „posturi” mobile de interviu în preajma inspectoratelor de poliție pentru a interacționa cu persoanele eliberate din detenția poliției, cu rudele persoanelor reținute, cu personalul medical sau alte terțe persoane care vizitează IDP. Majoritatea persoanelor deținute în instituțiile penitenciare în calitate de preveniți sau condamnați au fost reținute de către poliție. Astfel, aceste persoane ar putea fi abordate mai ușor pentru a identifica problemele cu care s-au confruntat la etapa reținerii.

NB! .....

- Persoanele sunt mai deschise cu privire la experiența lor din detenția poliției după ce sunt eliberate sau transferate în alte locuri de detenție.

Interviul:

- urmează a fi desfășurat într-un loc care asigură un nivel înalt de confidențialitate. Locurile publice pot reprezenta un risc pentru confidențialitatea discuției;
- este întotdeauna individual;
- este, de regulă, condus de un membru al echipei de monitorizare (liderul urmează a fi stabilit în prealabil).

Este bine ca **echipa pentru interviu** să fie constituită din două persoane. În timp ce un membru conduce interviul și menține contactul vizual cu interviuatul, celălalt membru al echipei ar putea nota relațiile, identifica neconcordanțele în cele relatate și consemna noi întrebări. Al doilea membru al echipei intervine doar atunci când este solicitat.

Introducerea este importantă, deoarece permite stabilirea contactului cu interviuatul. O scurtă discuție asupra unui subiect comun ar putea desținde atmosfera și contribui la stabilirea unei relații de încredere dintre interviuat și membrii echipei de monitorizare.

Începeți interviul prin a explica prin cuvinte cât mai simple cine sunteți și de unde veniți, care este mandatul echipei de monitorizare și care este scopul acestui interviu și modul în care se va desfășura (de exemplu, cât timp va dura interviul, metodele de înregistrare a celor discutate în cadrul interviului). La fel, explicați (în detaliu) interviuatului principiul confidențialității și descrieți modul în care informația colectată va fi utilizată ulterior. Asigurați-vă că interviuatul înțelege din start implicațiile interviului, iar în caz de necesitate solicitați acordul în scris al persoanei de a utiliza și/sau de a distribui datele colectate. În cazul în care acordul nu este dat, interviul încetează.

Explicați în special importanța răspunsurilor cât mai detaliate, fără exagerări sau prejudecăți, precum și necesitatea de a evita relatări pe care interviuatul crede că echipa de monitorizare le-ar aștepta. Interviul este o acțiune voluntară, astfel atenționați interviuatul că poate să nu răspundă la o întrebare incomodă sau poate renunța la interviu în orice clipă.

Lăsați interviuatul să **relateze versiunea sa**, ceea ce el/ea consideră important. Ascultarea nu este o activitate pasivă, iar limbajul non-verbal (limbajul corpului) este foarte important în această privință. Ascultați atent ce are de spus interlocutorul (chiar dacă nu toată informația prezentată ar putea fi utilă pentru sarcinile monitorizării), fiți răbdători față de afirmațiile sau informația repetitivă sau lipsită de cursivitate. Aceasta va permite să stabiliți contactul și încrederea necesară. În același timp, notați-vă orice lacune percepute în relatarea inițială, aspecte care necesită clarificare, precum și puncte contradictorii care necesită o verificare suplimentară după ce interlocutorul va încheia relatarea.

Formularea întrebărilor este importantă, deoarece aceasta poate influența răspunsul. Utilizați mai mult întrebări de tip **deschis**, pentru a stimula interlocutorul să relateze mai multe detalii. De exemplu: **Ce s-a întâmplat? Cum a acționat polițistul? Ce a făcut avocatul? Ne puteți spune unde v-a dus poliția după ce ați fost reținut/ă? În cazul în care interlocutorul s-a oprit la un anumit moment sau relatarea stagnează, o întrebare de genul „Ce s-a întâmplat mai departe?”** ar putea relansa discuția.

În caz de necesitate, pentru a concretiza anumite aspecte ale relatării, utilizați întrebările de tip **închis** (întrebări care implică un răspuns „da” sau „nu”, sau răspunsul este selectat dintr-un număr limitat de posibilități). De exemplu: „Vi s-au pus cătușe?”, „Câte persoane erau în dubiță sau celulă?”, „Cine a întocmit procesul-verbal?”.

Fiți conștienți de faptul că unele persoane interviuate ar putea utiliza diferite referințe temporale sau ar putea fi în întregime neglijente față de date și ore. În acest caz, este necesar ca membrii echipei de monitorizare să identifice cum interviuatul face referință la timp (de exemplu, prin corelarea faptelor cu anumite acțiuni/evenimente), pentru a determina timpul posibilelor încălcări.

Inconsistențele din relatarea interviuatului nu înseamnă neapărat că interlocutorul minte. Șocul, trauma sau dezorientarea pot rezulta în confuzie. Aceste inconsistențe necesită a fi examinate în detaliu, ceea ce se poate realiza prin⁷⁸:

- reformularea întrebării;
- punerea întrebărilor care solicită mai multe detalii;
- compararea răspunsurilor la diferite întrebări legate de același subiect;
- atragerea într-o manieră neutră a atenției interlocutorului asupra contradicțiilor aparente.

⁷⁸ Monitoring Police Custody: A Practical Guide, p. 68-69.

FACETI	NU FACETI
<ul style="list-style-type: none"> - Fiți conștienți de faptul că în procesul de amintire a evenimentelor persoanele sunt pasibile de greșeli, omitere sau modificare a anumitor detalii, suplinirea relațiilor cu informații noi; - Controlați-vă expresia facială sau limbajul corpului pentru a nu sugera că nu credeți persoana interviuată; - Datele cu caracter personal vor rămâne confidențiale, cu excepția cazului în care interviuatul consimte în mod expres ca aceste date să fie utilizate pentru scopurile monitorizării; - Fiți gata să reformulați anumite întrebări, în funcție de cursul interviului; - Faceți notițe asupra interviului sau înregistrați interviul într-un alt mod doar cu acordul interviuatului; - Coraborați informația captată prin interviu cu alte surse de informare; - Securitatea persoanei interviuate urmează să prevaleze asupra oricărui interes al monitorizării; - Verificați dacă interviuatul deține orice acte/documente care susțin cele relatate (de exemplu, proces-verbal al reținerii, acte medicale de constatare). Cu permisiunea interviuatului, faceți copii de pe aceste documente. Dacă un copia- 	<ul style="list-style-type: none"> - Nu judecați persoana interviuată, nu comentați comportamentul său și nu desconsiderați informația oferită; - Nu puneți întrebări sugestive sau întrebări multiple (care constau din mai multe părți concomitente); - Nu faceți referință în cadrul interviului la declarațiile altor persoane interviuate; - Nu faceți promisiuni care nu pot fi ținute; - Nu remunerați persoanele pentru interviu; - Nu este de mandatul observatorilor să se expună asupra vinovăției sau nevinovăției persoanei private de libertate de către poliție; - Nu stați în picioare când persoana interviuată este așezată; în această situație persoana interviuată poate percepe interviul drept un interogatoriu.

<p>tor sau scanner nu sunt disponibile, faceți o fotografie. O fotografie de o calitate mai proastă este mai bine decât lipsa oricărei fotografii;</p> <p>- La finele interviului, întrebați interlocutorul dacă el/ea are întrebări sau vrea să spună ceva suplimentar.</p>	
--	--

Înregistrarea datelor din interviu este un aspect sensibil, care necesită o atenție particulară. Cea mai neutră modalitate de a înregistra cele relatate în cadrul interviului este prin luarea de notițe. Astfel, membrii echipei de monitorizare trebuie să aibă pregătite pentru interviu caiete, pixuri sau creioane simple, tabletă sau laptop pentru a nota răspunsurile la întrebările discutate. Interviutul urmează să fie informat de la început că luarea de notițe este o practică comună, pentru a înregistra cât mai veridic cele expuse în cadrul interviului. Explicați-i interviuatului pentru ce anume vor fi utilizate notițele/înregistrările. Evitați utilizarea mijloacelor de înregistrare audio sau video, deoarece acestea ar putea inhiba interlocutorul, care ar putea asocia interviul cu un interogatoriu.

Raportul de monitorizare și recomandările

Activitatea de monitorizare finalizează cu un raport, sintetizat în baza datelor colectate în procesul de monitorizare. **Raportul** trebuie să fie clar, concis, bine structurat și dinamic. Evitați scrierea rapoartelor voluminoase; există riscul ca acestea să fie pur și simplu neglijate. Astfel, ține de măiestria autorilor ca cele mai relevante și importante aspecte să fie reflectate în raport de o manieră laconică, dar cu un nivel suficient de detaliere pentru a informa cititorul despre situațiile analizate, constatările făcute și recomandările propuse.

Structura raportului urmează a fi decisă de la caz la caz de către echipa de monitorizare. Este recomandabil ca raportul să conțină cel puțin următoarele elemente structurale:

- **lista cu abrevieri**, descifrând fiecare acronim utilizat în text;
- **sumar executiv**, unde să se evidențieze pe scurt constatările principale ale raportului. Este, de regulă, cea mai scurtă parte a raportului (până la 2-3 pagini), dar care este cea mai citită secțiune, deopotrivă cu recomandările;

- **introducere**, unde este specificat contextul în care a avut loc procesul de monitorizare, obiectivele propuse, metodologia aplicată, instrumentele utilizate etc.;
- **constatările/concluziile** echipei de monitorizare, subliniind cele mai stringente probleme și eventualele cauze ale lor. Nu ezitați să reflectați în raport evoluțiile/practicile pozitive, acolo unde acestea sunt prezente;
- **recomandări** formulate pentru a aborda problemele identificate;
- **anexe**, inclusiv documente, fotografii, scheme, grafice. În anexe urmează să fie incluse doar acele materiale la care se face referință în textul raportului.

Recomandările sunt elementul crucial al ciclului de monitorizare. Ele urmează să propună modalități concrete prin care vor fi abordate problemele privind drepturile persoanelor reținute. Alocarea timpului necesar pentru formularea acestora este esențială din mai multe motive⁷⁹:

- Fără recomandări șansele raportului de a produce schimbarea așteptată sunt minime;
- Recomandările sunt, de regulă, partea cea mai citită a raportului de monitorizare;
- Recomandările sunt rezultatul analizei multidisciplinare, realizate de către membrii echipei de monitorizare;
- Ele definesc și prioritizează acțiunile care necesită a fi îndeplinite pentru a îmbunătăți respectarea drepturilor omului în caz de privare de libertate a persoanei;
- Recomandările constituie o contribuție la eforturile naționale de a soluționa problemele legate de detenția în custodia poliției și oferă un cadru pentru dialogul ulterior cu autoritățile responsabile;
- Recomandările vor constitui fundamentul pentru evaluări periodice și acțiuni ulterioare atât în cazul structurilor de monitorizare, cât și al autorităților.

⁷⁹ APT, Making Effective Recommendations, Briefing no. 1., http://apt.ch/content/files_res/Briefing1_en.pdf

NB! .....

- Nu este de competența echipei de monitorizare a de a „judeca”/„condamna” comportamentul/acțiunile ofițerului de poliție, chiar dacă acesta încalcă prevederile legale sau normele deontologice. Persoanele care efectuează monitorizarea sunt cele care constată situația și formulează recomandări, fără „a identifica și pedepsi vinovații”. Fiți imparțiali, evitați diferențierea⁸⁰ – drepturile persoanelor reținute se încalcă, iar poliția este responsabilă pentru aceste încălcări. Constatările și recomandările redactate de o manieră profesionistă ar putea evita asemenea situații.

Unul din modelele existente pentru formularea recomandărilor se bazează pe 10 criterii interconectate, care se consolidează reciproc – Dublu SMART⁸¹:

Specifică	Fiecare recomandare trebuie să abordeze un singur subiect specific
Măsurabilă	Evaluarea ulterioară a gradului de implementare a fiecărei recomandări trebuie să fie cât mai simplă posibil
Accesibilă	Fiecare recomandare trebuie să fie realistă și fezabilă
Orientată pe Rezultat	Acțiunile sugerate trebuie să ducă la un rezultat concret
Încadrată în Timp	Fiecare recomandare trebuie să menționeze un cadru temporal realist pentru implementare
+	
Sugerează Soluția	Acolo unde este posibil, recomandarea trebuie să propună o soluție credibilă/viabilă, nu doar să solicite o „schimbare” sau „îmbunătățire”
Motivată de priorizare, succesiune în timp și riscuri	Când sunt mai multe recomandări, cele urgente urmează a fi propuse în primul rând. Cele mai puțin urgente pot fi păstrate pentru rapoartele ulterioare
Argumentată	Recomandările urmează a fi bazate pe date și analiză de calitate înaltă și obiectivă. Acestea vor face referință la standardele aplicabile
Răspunde cauzei reale	Recomandările trebuie să abordeze cauzele problemei, și nu simptomele acesteia
Țintită spre instituția responsabilă	Recomandările vor fi adresate unei instituții sau unui actor specific, și nu „autorităților”, astfel încât să fie clar definită responsabilitatea pentru implementare

⁸⁰ Institutul pentru Drepturile Omului din Moldova (IDOM), Comisiile locale de monitorizare a locurilor de detenție: Ghid, 2011, p. 20-21.

⁸¹ Monitoring Police Custody: A Practical Guide, p. 85.

NB! .....

- Consultați versiunea preliminară a raportului și a recomandărilor cu un grup de experți/terțe persoane, care nu au fost implicați în procesul de monitorizare, pentru comentarii și, eventual, critică.
- Evitați formulările generale și evazive.
- Este recomandabil ca versiunea finală a raportului și a concluziilor să fie redactată înainte de a fi făcută publică.

Activități post-monitorizare (Follow-up)

Raportul nu este finalitatea activității de monitorizare. Schimbarea la care contribuie monitorizarea este rezultatul final spre care trebuie să se tindă. Astfel, monitorizarea nu finalizează odată cu întocmirea și distribuirea raportului, ci implică o serie de activități conexe (advocacy, sensibilizarea publicului, litigare etc.), menite fie a amplifica impactul, fie a motiva/susține schimbările solicitate/propuse.

Advocacy

Monitorizarea și documentarea cazurilor de încălcare a drepturilor procesuale la reținere pot oferi date valoroase pentru a demonstra existența anumitor abateri sistemice. Factorii de decizie ar fi mai cooperanți și deschiși spre dialog atunci când activitățile de advocacy sunt fundamentate pe date. Atunci când datele lipsesc, inițiativele de schimbare a situației sunt mai puțin pasibile de refuz pe motiv de pretenții sau solicitări nefondate. Datele colectate prin monitorizare permit ca situația *de facto* să fie contestată și argumentează necesitatea schimbării la nivel de legislație, de practici instituționale, de pregătire profesională etc.

Sensibilizarea publicului/societății

Uneori, pentru ca schimbările solicitate să fie auzite este necesar să se recurgă la informarea publicului despre încălcările depistate în urma monitorizării. Astfel, pe de o parte, se asigură că rezultatele procesului de monitorizare sunt deschise și transparente (oricât de neplăcute ar fi acestea pentru anumiți factori de decizie), iar, pe de altă parte, se mobilizează suportul public necesar pentru schimbările propuse. Un șir de instrumente sunt disponibile și ar putea fi utilizate în acest scop: conferințe de presă, comunicate de presă, apariții în mass-media (ziare, TV, radio). Utilizarea spațiului virtual (bloguri, rețele de socializare, buletine informative on-line etc.) ar putea amplifica substanțial impactul activității de monitorizare.

NB! .....

- Mediatizarea rezultatelor monitorizării trebuie să ia în calcul efectul asupra persoanei aflate în custodia poliției.
- Discutarea publică a rezultatelor activității de monitorizare poate să nu convină factorilor de decizie vizați, iar organizația non-guvernamentală să devină o *persona non grata* pentru poliție.

Litigare strategică

În anumite situații, impactul încălcărilor identificate în procesul de monitorizare a respectării drepturilor procesuale ale persoanei reținute depășește cadrul individual și sugerează existența unor probleme sistemice care necesită intervenție în beneficiul întregii societăți.

Astfel, prin intermediul litigiului în instanța de judecată se caută să se promoveze operarea de modificări legislative sau ale mecanismului de aplicare a legii și de producere a efectelor asupra societății în ansamblu. Acestea sunt litigii de interes public/comunitar sau litigiile strategice care determină instanțele să ceară respectarea efectivă a legilor sau normelor care altfel rămân în mare parte neutilizate sau ignorate.

Litigiul strategic sau de interes public are, așadar, scopul schimbărilor de natură socială, de atitudine și de practici. Pe lângă scopul de a aduce anumite cazuri în fața justiției naționale și internaționale, litigiile strategice presupun și o activitate destinată luării de atitudine și exercitării de presiuni sociale din partea publicului larg. Litigiile de interes public ilustrează interacțiunea dintre societate și lege, influențarea lor reciprocă⁸².

Scopul final al litigiului strategic este promovarea și obținerea unei schimbări sociale și juridice în interes public. În anumite situații, litigiul strategic de succes poate avea efecte pozitive asupra procesului legislativ sau asupra opiniei publice care poate să influențeze substanțial schimbarea socială așteptată.

NB! .....

- Pentru inițierea unui caz de litigare strategică este necesar acordul persoanei, ale cărei drepturi procesuale au fost încălcate la etapa reținerii.
- Reprezentarea în fața instanței de judecată se face doar prin intermediul unui avocat.

⁸² Victor Munteanu, *Litigare strategică în procesul de promovare a accesului la informație*, <http://www.acces-info.org.md/index.php?cid=142&lid=403>

Întrebări-model⁸³ pentru interviul cu rudele persoanelor reținute

- În ce categorie de rudenie sunteți cu persoana reținută?
- De cât timp este reținută ruda Dvs.?
- Ați primit informație despre drepturile pe care le aveți ca rudă? De la cine?
- Ați fost înștiințat/ă despre reținerea rudei Dvs.? Dacă da, cum și de către cine ați fost înștiințat/ă? Ce informație v-a fost transmisă? Aproximativ cât timp s-a scurs de la momentul reținerii (declarat de către persoana care v-a înștiințat) și momentul înștiințării de facto?
- Ce ați înțeles pentru a afla ce s-a întâmplat cu ruda Dvs.?
- Ați fost informat/ă despre regimul întreprinderilor, transmiterea pachetelor și a corespondenței din IDP?
- Au existat cazuri când întvederea a fost contramandată? Din ce motiv? Cu cât timp înainte ați aflat? Dacă vi s-a refuzat o întvedere, pe ce motiv?
- Există impedimente în transmiterea pachetelor și coletelor? Ce fel de probleme anume există? Cum activează punctul de recepționare? Sunt anumite limitări, care anume? Ați adresat în acest sens vreă plângere, dacă da, cui anume? Ce a rezultat după plângerea Dvs.?
- Se cere plată pentru întvederi? Aproximativ cât? Cine anume cere?
- Ați primit refuz de a transmite anumite obiecte rudei Dvs.? Dacă da, referitor la ce (haine, încălțăminte, cărți, plicuri, rechizite de birou, lenjerie de pat, produse alimentare, țigări, ceai, cărți religioase, produse de igienă personală etc.)?
- Ați transmis vreodată medicamente? Ați avut impedimente? Cine a refuzat transmiterea (personalul medical, administrația)?
- Cum au loc, de regulă, întvederile? Cineva supraveghează întvederile? Există alte impedimente pentru întvederi?
- Ați depus plângere în caz de probleme, impedimente? Dacă da, pe numele cui? Ce a urmat?

Întrebări-model pentru interviul cu ofițerul de poliție

- În cazul în care ați reținut persoana în stradă sau în alt loc, cât timp a trecut de la momentul reținerii până ați adus persoana reținută la sediul poliției?
- Cât timp a trecut de la momentul aducerii persoanei reținute la sediul poliției și întocmirea procesului-verbal al reținerii? În acest răs-timp, persoana reținută a avut acces la apă, la veceu, la telefon?

⁸³ Este o listă de întrebări-exemple pentru a ghida echipa de monitorizare în dezvoltarea setului propriu de întrebări în funcție de necesitățile și specificul monitorizării care urmează a fi desfășurată.

- Ați aplicat la reținere forța fizică, mijloace speciale sau arma de foc? Dacă da, ce anume:
  - forța fizică – descrieți ce fel de procedee speciale ați utilizat;
  - mijloace speciale – descrieți ce fel de mijloace ați utilizat (baston de cauciuc, scut, baston telescopic, câine de patrulă, gaz lacrimogen, altele: _____);
  - arma de foc – descrieți cum a avut loc utilizarea armei de foc (avertisment, tragerea în aer, tragerea spre țintă).
- Care au fost motivele/temeiurile, invocate pentru reținerea persoanei? Ați explicat temeiul reținerii?
- Ați informat persoana reținută despre drepturile procesuale la etapa reținerii? Dacă da, cum ați informat-o: verbal / în scris / contra semnătură / altfel _____?
- În ce moment de la reținere ați informat persoana despre drepturile procesuale la etapa reținerii: în momentul reținerii de facto / în timpul aducerii la sediul poliției / în timpul completării procesului-verbal al reținerii / în momentul plasării în detenție provizorie?
- Unde ați informat persoana despre drepturile sale procesuale la etapa reținerii: la locul reținerii / în mijlocul de transport / la sediul poliției / în incinta locului de detenție / alt loc _____?
- Cine a informat persoana despre drepturile sale procesuale la etapa reținerii: ofițerul de poliție care a reținut-o / ofițerul de poliție care a completat procesul-verbal al reținerii (dacă este altul decât persoana care a efectuat reținerea) / altă persoană _____?
- I-ați explicat persoanei reținute drepturile sale procesuale la etapa reținerii? Ați explicat fiecare drept în parte?
- În incinta poliției sunt disponibile public pliante, afișe, panouri informative etc., care să permită informarea privind drepturile procesuale la etapa reținerii?
- I-ați explicat persoanei reținute în ce constă dreptul la tăcere? Cum v-ați asigurat că persoana reținută a înțeles acest drept?
- Cât de des persoanele reținute recurg la dreptul la tăcere?
- Cum se înregistrează faptul că persoana reținută a fost informată și a înțeles drepturile sale procesuale la etapa reținerii?
- Ați solicitat explicații de la persoana reținută până la sosirea avocatului acesteia? Cum a reacționat persoana reținută la această solicitare?
- Este repetată informația privind drepturile procesuale înaintea oricărei acțiuni procesuale cu participarea persoanei reținute?
- Dacă persoana reținută a dat declarații în absența avocatului său, Dvs. ați informat ulterior avocatul despre acest fapt? Ce acțiuni a întreprins avocatul în acest caz?
- Cum v-ați asigurat că persoana reținută înțelege limba în care comunicați cu ea? Cum identificați limba pe care persoana reținută o înțelege?
- Ce ați întreprins în momentul în care ați înțeles că persoana reținută nu înțelege limba în care comunicați cu ea?

- Cine a participat în calitate de interpret: interpretul autorizat / un terț angajat al poliției / avocatul / altă persoană _____?
- Cum a avut loc interpretarea: în persoană / prin telefon / prin mijloace de comunicare electronică / altă modalitate _____?
- Dacă interpretarea a avut loc în persoană, cât de repede s-a prezentat interpretul?
- Au avut loc acțiuni procesuale, la care interpretul nu a participat? Dacă da, ce acțiuni anume?
- Cum ați aprecia calitatea interpretării: slabă / medie / bună?
- Ce acte procesuale, traduse în limba pe care persoana reținută o înțelege, i-au fost înmânate acesteia?
- Prin ce modalitate a avut loc înștiințarea rudei sau a terțului despre faptul reținerii: personal de către ofițerul de poliție / prin telefon / prin SMS / prin mesaj scris / altă modalitate _____?
- Au existat temeieri pentru a amâna înștiințarea rudelor sau terțului despre reținerea persoanei?
- I-ați explicat persoanei reținute dreptul la asistență juridică? Cum ați asigurat accesul la asistență juridică a persoanei reținute?
- Cât timp a trecut de la solicitarea avocatului până la prezentarea acestuia?
- Care au fost primele acțiuni ale avocatului?
- Ce comportament a avut avocatul în raport cu Dvs.?
- Cum percepeți dreptul persoanei de a avea acces la asistență juridică chiar din momentul reținerii?
- Cine a întocmit procesul-verbal al reținerii: ofițerul de poliție care a reținut persoana sau altă persoană?
- Cine era prezent când se completa procesul-verbal?
- Au fost unele obiecții/comentarii din partea persoanei reținute sau a avocatului acesteia la cele indicate în procesul-verbal? Dacă da, cum ați procedat în acest caz?
- Cât timp a trecut de la momentul reținerii persoanei până la momentul plasării acesteia în detenție provizorie?
- Cât timp, de regulă, persoanele reținute se află în detenție provizorie în sectorul Dvs.?
- Câte persoane sunt deținute provizoriu în prezent?
- Există posibilitate la sediul poliției pentru a deține separat bărbații și femeile, maturii și minorii?
- Ce fel de utilități sunt disponibile în celulă: apă / canalizare / lumină / lumină naturală / ventilare / altele _____?
- De câte ori pe zi are loc alimentarea persoanelor deținute provizoriu? Din ce constau alimentele?
- Există personal medical, care să asigure examinarea medicală a persoanelor deținute la intrarea și ieșirea din celule? Care este regimul de lucru al acestui personal medical?
- Cum se asigură accesul la asistență medicală în regim de urgență sau în afara programului de lucru al personalului medical?

- Unde are loc examinarea medicală a persoanei reținute? Cine este, de regulă, prezent pe durata acestei examinări?

Întrebări-model pentru interviul cu persoana reținută

NB! .....

- Interviul cu persoana reținută și deținută de către poliție poate avea loc în diferite medii, inclusiv: în incinta IDP (dacă persoanele care efectuează monitorizarea au acces în locul de detenție provizorie al poliției), în alt loc de detenție (de exemplu, izolatorul de urmărire penală sau penitenciarul unde își ispășesc pedeapsa), în libertate.
- Solicitați acordul persoanei intervievate pentru acumularea și procesarea datelor personale. Dacă este posibil, este recomandabil ca acest acord să fie obținut în scris (fie prin completarea unui formular prestabilit, fie în formă liberă). Refuzul persoanei de a indica anumite date cu caracter personal nu ar trebui, în principiu, să împiedice desfășurarea interviului. Acest lucru este valabil și în cazul interviuării altor grupuri-țintă.
- Polițiștii care v-au reținut s-au legitimat? Descrieți modul în care ofițerii de poliție s-au legitimat;
- Cum ați ajuns la sediul poliției: cu mașina poliției / escortat de ofițerul de poliție / de sine stătător / altfel _____?
- În cazul în care ați fost reținut(ă) în stradă sau în alt loc, cât timp a trecut de la momentul reținerii până ați fost adus(ă) la sediul poliției?
- Dacă ați fost invitat(ă) la sediul poliției, care a fost motivul?
- Cât timp ați stat în incinta poliției până ați fost informat(ă) că sunteți reținut(ă)? În acest timp ați avut posibilitatea/permisiunea de a vă deplasa? Ați avut acces la apă, la veceu, la telefon?
- În cazul în care nu ați fost reținut(ă) în stradă sau în alt loc, când ați înțeles că nu sunteți liber(ă) să plecați și că ați putea fi reținut(ă) de către poliție?
- Poliția a aplicat la reținere forța fizică, mijloace speciale sau arma de foc? Dacă da, ce anume:
- forța fizică – descrieți în măsura posibilităților ce fel de procedee speciale a utilizat poliția;
- mijloace speciale – descrieți în măsura posibilităților ce fel de mijloace au fost puse în aplicare (baston de cauciuc, scut, baston telescopic, câine de patrulă, gaz lacrimogen, altele: _____);
- arma de foc – descrieți în măsura posibilităților cum a avut loc utilizarea armei de foc (avertisment, tragerea în aer, tragerea spre țintă).
- Care au fost motivele/temeiurile invocate de către poliție pentru reținerea Dvs.? Vi s-a explicat temeiul reținerii?

- Ați fost informat(ă) despre drepturile procesuale la etapa reținerii? Dacă da, cum ați fost informat(ă): verbal / scris / contra semnătură / altfel _____?
- În ce moment de la reținere ați fost informat(ă) despre drepturile procesuale la etapa reținerii: în momentul reținerii de facto / în timpul aducerii la sediul poliției / în timpul completării procesului-verbal al reținerii / în momentul plasării în detenție provizorie?
- Unde ați fost informat(ă) despre drepturile procesuale la etapa reținerii: la locul reținerii / în mijlocul de transport / la sediul poliției / în incinta locului de detenție / în alt loc _____?
- Cine v-a informat despre drepturile procesuale la etapa reținerii: ofițerul de poliție care v-a reținut / ofițerul de poliție care a completat procesul-verbal al reținerii (dacă este altul decât persoana care a efectuat reținerea) / altă persoană _____?
- Vi s-au explicat drepturile procesuale la etapa reținerii? Vi s-a explicat fiecare drept în parte? Dacă da, enumerați cel puțin trei drepturi procesuale care au fost explicate de către poliție;
- Cine era prezent în momentul în care vi s-au explicat drepturile procesuale la etapa reținerii?
- La momentul aflării Dvs. în incinta poliției erau disponibile public pliante, afișe, panouri informative etc., care să vă permită informarea privind drepturile procesuale la etapa reținerii?
- Ofițerul de poliție v-a explicat în ce constă dreptul la tăcere? Cum ați înțeles Dvs. dreptul la tăcere?
- Ofițerul de poliție v-a solicitat explicații până la sosirea avocatului Dvs.?
- Dacă ați refuzat să dați declarații/explicații, care a fost reacția ofițerului de poliție?
- Dacă ați dat declarații în absența avocatului, ați informat ulterior avocatul despre acest fapt? Ce acțiuni a întreprins avocatul în acest caz?
- Înțelegeți limba în care a comunicat poliția cu Dvs.? Dacă da, cât de bine înțelegeți această limbă: slab / mediu / bine?
- Ați avut nevoie de asistența unui interpret? Cine a solicitat prezența interpretului?
- Ce acțiuni a întreprins ofițerul de poliție pentru a identifica ce limbă înțelegeți/vorbiți?
- Cine a participat în calitate de interpret: interpretul autorizat / un terț angajat al poliției / avocatul / altă persoană _____?
- Cum a avut loc interpretarea: în persoană / prin telefon / prin mijloace de comunicare electronică / altă modalitate _____?
- Dacă interpretarea a avut loc în persoană, cât de repede s-a prezentat interpretul?
- Au avut loc acțiuni procesuale, la care interpretul nu a participat? Dacă da, ce acțiuni anume? Ce acțiuni a întreprins avocatul Dvs. în acest sens?
- Cum ați aprecia calitatea interpretării: slabă / medie / bună?

- Ce acte procesuale, traduse în limba pe care o înțelegeți, v-au fost înmânate?
- Vi s-a explicat dreptul de a înștiința o rudă sau un terț despre faptul reținerii de către poliție? Vi s-a oferit posibilitatea de a înștiința personal această rudă sau terț?
- Prin ce modalitate a avut loc înștiințarea rudei sau a terțului: personal de către ofițerul de poliție / prin telefon / prin SMS / prin mesaj scris / altă modalitate _____?
- Vi s-a explicat dreptul la asistență juridică? Ați avut avocat prin contract sau ați apelat la asistența juridică garantată de stat?
- Ofițerul de poliție v-a sugerat să contactați un avocat anume? Dacă da, cum ați reacționat la această sugestie? Dacă ați refuzat, care a fost reacția ofițerului de poliție?
- Cât timp a trecut de la solicitarea avocatului până la prezentarea acestuia?
- Care au fost primele acțiuni ale avocatului?
- Ați avut vreo întrevedere confidențială cu avocatul Dvs.? Câte întrevederi cu avocatul au avut loc pe durata detenției provizorii?
- Care au fost primele cuvinte ale avocatului de serviciu adresate Dvs.?
- Expuneți trei fraze/lucruri importante relatate de către avocatul Dvs.
- Ce comportament a avut avocatul de serviciu în raport cu Dvs.? S-a sugerat/insistat asupra încheierii unui contract separat cu avocatul dat?
- Avocatul de serviciu a pretins vreo remunerare suplimentară?
- Cine a întocmit procesul-verbal al reținerii: ofițerul de poliție care v-a reținut sau altă persoană?
- Dvs. erați prezent când se completa procesul-verbal?
- Ați avut unele obiecții/comentarii la cele indicate în procesul-verbal? Dacă da, ați comunicat aceste obiecții/comentarii persoanei care completa procesul-verbal? Ce reacție a avut persoana care completa procesul-verbal la obiecțiile/comentariile Dvs.?
- Avocatul era prezent când se completa procesul-verbal al reținerii? Avocatul Dvs. a avut anumite obiecții/comentarii la procesul-verbal?
- Cât timp a trecut de la momentul reținerii până la momentul plasării în detenție provizorie?
- Cât timp ați fost în detenția provizorie a poliției?
- Câte persoane erau în celulă la momentul intrării pentru prima dată?
- Câte persoane erau în celulă la momentul eliberării din detenția poliției?
- Ce fel de utilități erau disponibile în celulă: apă / canalizare / lumină / lumină naturală / ventilare / altele _____?
- De câte ori pe zi ați fost alimentat(ă)? Din ce au constat alimentele?
- Ați fost examinat medical la momentul aducerii în izolatorul de detenție provizorie?

- Unde a avut loc această examinare? Cine era prezent pe durata acestei examinări?
- De câte ori pe durata detenției provizorii ați ieșit din celulă? Care au fost motivele acestor deplasări?
- De câte ori ați fost examinat(ă) de către personalul medical la ieșirea și revenirea în celulă?

Întrebări-model pentru interviul cu avocatul persoanei reținute

- Sunteți încadrat în sistemul de asistență juridică garantată de stat?
- Cum ați fost informat despre necesitatea acordării asistenței juridice (garantate de stat)?
- Cine v-a informat despre necesitatea acordării asistenței juridice (garantate de stat)?
- Ați avut contract cu persoana pe care ați reprezentat-o?
- Cât timp a trecut de la momentul reținerii până când ați fost solicitat să acordați asistență juridică (garantată de stat)?
- Cât timp v-a luat ca să vă deplasați până la locul de detenție provizorie al clientului?
- Ce acțiuni primare ați întreprins pentru acordarea asistenței juridice (garantate de stat)?
- Ce acțiuni ați întreprins pentru a verifica dacă clientul Dvs. are vreo vulnerabilitate?
- Ați avut vreo întrevedere confidențială cu clientul Dvs.? În ce condiții aceasta a avut loc?
- Câte întrevederi cu clientul Dvs. ați avut pe durata detenției în custodia poliției?
- Ați explicat clientului Dvs. drepturile sale procesuale la reținere? Ce acțiuni ați întreprins pentru a verifica dacă clientul Dvs. a înțeles aceste drepturi?
- Expuneți trei lucruri importante pe care le-ați comunicat clientului la prima întrevedere.
- Clientul Dvs. a dat declarații/explicații până la sosirea Dvs.? Dacă da, ce ați întreprins în acest sens?
- Ați fost prezent la completarea procesului-verbal al reținerii? Dacă da, ce obiecții/comentarii ați avut?
- Clientul Dvs. înțelegea limba în care comunicați? Ați întreprins anumite acțiuni pentru a asigura dreptul la interpret al clientului Dvs.? Dacă da, în ce au constat aceste acțiuni?
- Ați păstrat copii de pe documentele procesuale întocmite cu participarea Dvs.?
- Ofițerul de poliție a venit cu anumite propuneri pentru a omite/înălța procedura prestabilită?